

Сулейманнынъ таварыхлары

Библия коыширувши Институты
Москва
2017

Сулейманнынъ таварыхлары

Бу коьшируувдинъ электрон эм аудио кеплерин
ИПБ сайтыннан алмага боляк:
<https://ibt.org.ru/ru/media?id=NOG>

ISBN 978-5-93943-227-6

© Институт перевода Библии, 2017

Соъз басы

Баалы окувшы!

Буьгуьн сен колынъа Алладынь Кие Соъзин, Сулейманнынь Таварыхларын ногай тилинде алып турысынъ. Бу аьдемлерди рагимли, ойшыл болмага эм ийгиликти яманлыктан айырып билмеге уйрететаган акыллы насихатлардынъ эм айтувлардынъ йыйынтыгы. Аьдем даналык эм тийисли яшавга шакырган акыллы соъзлерди, айтувларды окымага эм тынъламага эртеден суьйген. Белгили, бу Таварыхлар китабына кирген насихатлар эм айтувлар Дауд пайхамбардынъ улы, савлай дуныяга даналыгы ман белгили болган Сулейман патша ман язылган. Ол бизим эрадан алдын Х-ншы оьмирде Исраил кыралында яшаган. Библия хабарлаганга коьре, Алла Сулейманнан кайдай савга алмага суьйгени акында сораганда, ол Алладан яхшыды яманнан айырмага эм оьз халкын акыйкат йолга салмага ярдам эткендей дана акыл бермеге тилеген. Алла Сулейманга, байлык эм баска зат тилемегени ушин, ога терен акылды, келеектегин алдыдан билуьвди эм даналыкты берген.

Баалы окувшы! Сен оъзинъ де анълагандай, сосы китапка аъдемнинъ куънделик яшавында бек керекли эм маънели болган насихатлар кирген. Бу насихатларды тереннен анъламага эм кабыл этер уьшин, бир акыйкатты билмеге керексинъ: билимнинъ эм даналыктынъ негизи – Аллады сыйлав болады. Товарыхлардынъ даналыгын анълап эм яшавда тувра кулланып билген аъдем акыйкат наъсиптинъ ийгиликке аъкететеган йолына берк басады. Сосы китапта йыйылган насихатларды яшавымыздынъ аър такыйкасында кулланмага болаяк. Китапта аъелге, бала тербиялавга, куллыкка, ямагатшылык яшавга эм байлыкка акыллы кенъеслер бар. Бу даналык окувда айтылгандай, аъдем, Алла эм аъдемлер мен ийги айкасувларды табып, эм де яшавын туъзетер уьшин, оъзининъ Яратувшы Алласынынъ насихатларына ызламага керек.

Сулейманнынъ товарыхлары – шайирлик китап, бай аллитерациясы ман, усташа кулланылган тенълестируувлери мен эм келисли кафиясы ман туъзилген. Бу ятлавлардынъ терен маънеси кыска эм келисли кепте айтылганнан себеп, даналыктынъ китабы окувшыга тагы да бек анъламлы эм ашык болады. Бизим ногайшага коьшируувимиз де сол баслапкы бурынгы еврей тилинде язылган маънесине эм кебине ювыклавга каратылган. Баалы

окувшыларымыз бу китапта язылган баъри затты анъларлар эм тил ягыннан енъил окырлар деп, сенемиз.

Дунуядынъ коьп тиллерине коьширилген Товарыхлар китабы биринши кере ногай тилинде баспадан шыгып туры. Сулейманнынъ Товарыхлары бир-неше кесекке боьлинеди:

1. Соъз басы (1:1-7)
2. Даналыктынъ окувы (1:8–9:18)
3. Сулейман патшадынъ айтувлары (10:1–22:16)
4. Даналардынъ отыз кенъеси (22:17–24:22)
5. Даналардынъ баска акыллы соъзлери (24:23-34)
6. Езекия патшасынынъ катиблери йыйнаган патша Сулейманнынъ айтувлары (25:1–29:27)
7. Агурдынъ дана айтувлары (30:1-33)
8. Лемуил патшадынъ дана айтувлары (31:1-31)

Окувшылар, Сулейманнынъ Товарыхларын озинъиздинъ ана тилинъизде окумага амалынъыз болганы ушин, Библия коьширувши Институтынынъ куллыкшылары ак юреклери мен суьйинедилер эм китаптынъ дунуяга энущине кушлерин салып шалыскан коьширувшиге, илми куллыкшыларга, редакторларга разылыкларын билдиредилер.

Библия коьширувши Институты, Москва

СУЛЕЙМАНЫНЪ ТАВАРЫХЛАРЫ

1 ¹ Исраил патшасы Дауд улы Сулейманнынъ таварыхлары:

- 2** Акыл соьзлерди анъламага, насихатты
эм даналыкты билмеге ярдам этсинлер,
3 акыйкатлыкты эм аьдилликтинъ,
аьдил оькимнинъ эм ойшыллыктынъ
йорыкларына уйретсинлер,
4 яхил аьдемге акыл эм оьткирлик,
оьсип келеятырган яс аьдемге — билим эм
ойшыллык берсинлер;
5 дана тынълар — билимин оьстирер,
ойшыл аьдем акыллы кенъеслер табар.
6 Товарыхларды, терен ойлы соьйлевлерди,
даналардынъ соьзлерин эм солардынъ
юмакларын анълар.
7 Даналыктынъ басы — Алладан коркув;
тек акылсызлар даналыкты эм
насихатлавды унамайдылар.

- 8 Тыңла, улым меним, атанънынъ
насихатлавын
эм ананънынъ да кенъесин кери таслама.
- 9 Неге десенъ бу — сенинъ басынъдагы
ярасык таж
эм мойнынъды безеклеген мойыншак.
- 10 Улым меним! Сени куьналылар
оьзлери як этпеге куьресселер, разы болма;
11 эгер: «Кел биз бен бирге, куьнасыз биревди
саклап,
оны анъсыздан оьлтиреек,
12 ахырет юткандай, оларды тирилей,
кабырга туьсетаган савлардай этип ютаяк;
13 баалы мал-муьлкти йыяйык
эм сол олжага уйлеримизди толтырайык.
- 14 Сыбаганъды биз бен бирге таслаяксынъ,
йыыяк еримиз бир болаяк», — деселер,
15 сен, улым, олар ман йолга шыкпа,
барган йолларыннан аягынъды токтат.
- 16 Неге десе олардынъ аяклары яманлыкка
шабадылар
эм кан тоьгуувге асыгадылар.
- 17 Куслардынъ коьз алдында
тузак салув босына.
- 18 Бу аьдемлер болса анъылууды оьзлерининъ
каны,
оьзлерининъ яны ушин этедилер.
- 19 Оьзине байыр болмаган байлыкты алмага
суьйген аьр кимнинъ ахыры сондай:

сол байлык оны алганның яшавын
алады.

- 20 Даналык орамда сесленеди,
майданларда давысын коьтереди.
- 21 Йыйылыслар болатоган орам басларында
уваз айтады,
шахар капыларда соьзин анълатады:
- 22 «Яхиллер, кайсы заманга дейим яхилликти
бардыраяксыз?
Кайсы заманга дейим маскаралавшылар
селекелевлери мен эриклерин
язаяклар?
Акмаклар кайсы заманга дейим илмиди
коьрип болмаяклар?
- 23 Тыйганымда, тувра йолга келинъиз;
мен сизге ойларымды ашарман,
соьзлеримди анълатарман.
- 24 Мен шакырдым, а сиз тынъламадынъыз,
колымды создым, эс берген шыкпады;
- 25 Сиз меним кенъеслеримди кабыл
этпединъиз
эм меним шуьшлевлеримди алмадынъыз.
- 26 Энди мен сизинъ баьленъизге куьлермен;
сизге коркув келсе, суьйинермен.
- 27 Сизге борандай коркув келип калганда,
баьле бирден буртанадай басынъызга
келер;

- 28 кайгы эм тарлык сизди басканда,
сол заманда мени шакыраяксыз, а мен
эситпеекпен;
эртенъликтен мени излеексыз, мени
таппаяксыз.
- 29 Неге десе билимди коьрип болмагансыз
эм Раббийден коркувды кабыл этпегенсиз.
- 30 Меним кенъесимди унамагансыз,
баьри етиспевликлеринъизди
ашыклавыма эс бермегенсиз.
- 31 Энди сиз эткен затларынъыздынъ емислерин
ашаяксыз
эм алдавларынъыз бан тоаяксыз.
- 32 Неге десе яхиллерди эссизликлери
оьлтиреек
эм акмакларды ойсызлыклары йок этеек.
- 33 Ама мени тынълайтаган рахат табаяк,
яманлыктан коркпай, тынышына яшаяк».

- 2** ¹Улым, эгер сен меним соьзлеримди кабыл
этсень
эм насихатларымды акылынъда
сакласанъ;
- ² дана соьзлерге кулак салсанъ
эм юрегинъди ойланувга ийилтсень;
- ³ эгер анълавды шакырсанъ
эм акылга сесленсень;
- ⁴ эгер оны куьмистей этип излесень,
эм оны бир карызна излегендей болсанъ;

- 5 сонда Раббийден коркувды анъларсынъ
эм Алла акында билим аларсынъ.
- 6 Неге десенъ Раббий даналык береди;
Онынъ авызыннан билим эм анълавлык
аларсынъ.
- 7 Ол туврашыллардынъ куткарылувларын
саклайды;
Ол – дурыс аъдемлердинъ калканы;
- 8 Ол тувралыктынъ йолын саклайды
эм Оьзине алал болганлардынъ йолын
коршалайды.
- 9 Сол заманда сен тувра, дурыс эм аъдил не
болганын билерсинъ
эм туъз йолды табарсынъ.
- 10 Даналык сенинъ юрегинъе киреек
эм билим сени суъйиндиреек.
- 11 Сени ойшылыгынъ саклаяк,
акылынъ коршалайак,
- 12 яманлыктынъ йолыннан,
алдайтаган аъдемлерден даналык
куткараяк.
- 13 Олар, тувра йолларды таслап,
каранъалыктынъ йоллары ман юредилер,
- 14 яманлык этип суъйинедилер,
зийналыкка сукланадылар,
- 15 кыйшык йолларында адасадылар.
- 16 Даналык сени, зийналык этип,
юмсак соъйлейтаган ят хатыннан саклаяк.

- 17 Сол хатын яс эрин таслап,
Алладынъ алдында берген антын муткан.
- 18 Онынъ уйи оьлимге аькетеди,
барган йоллары – оьлилерге.
- 19 Ога киргенлердинъ биреви де кайтпайды
эм яшав йолына баспайды.
- 20 Соннан себеп ийгилердинъ йолы ман юр
эм туврашыллардынъ ызы ман бар,
- 21 неге десе кыралда тек туврашыллар
яшаяклар,
эм бузылмаганлар сонда калаяклар;
- 22 законларга бойсынмаганлар кыралдан
кувылаяклар,
намыссызлар тамыры ман
курутылаяклар.

- 3** ¹Улым меним! Насихатларымды мутпа
эм буйрыкларымды юрегинъде сакла.
- ² Неге десе, солай этсенъ, оьмиринъди узак
этерсинъ,
аьр дайым тынышлыкта яшарсынъ.
- ³ Рагимлик эм солай акыйкатлык сеннен
таймасынлар:
мойнынъды солар ман байла,
юрегинънинъ туьбине соларды яз.
- ⁴ Сонда Алла эм аьдемлер
сени суьер эм сыйлар.

- 5 Баъри юрегинъ мен Раббийге ыйнан,
 озинънинъ акылынъа таянма.
- 6 Эткен баъри затларында Онынъ мырадын
 билмеге куърес,
 Ол сага тувра йолды коърсетер.
- 7 Озинънинъ коъз алдынъда акылятаксыма;
 Раббийден корк эм яманлыктан эрек тур:
8 сол сенинъ тенинъе савлык,
 а суъеклеринъе ас болаяк.
- 9 Оъз муълкинънен эм баъри
 келимлеринънинъ баслапкы
 кесегиннен алып,
 Раббийди сыйла.
- 10 Сенинъ амбарларынъ сол заман толаяклар,
 а юзим эзетаган алатларынъа янъы шагыр
 куйылаяк.
- 11 Раббийдинъ тербиялавын, улым меним,
 кабыл этпей койма
 эм Онынъ шуъшлевин авырлыкка санама,
12 неге десе, ата суъйген баласын
 тербиялаганындай,
 Раббий де суъйген аъдемин тербиялар.
- 13 Даналыкты байыр эткен
 эм де акыллылыкка ие болган аъдем –
 наъсипли.
- 14 Неге десе даналык куъмис алувдан ийги,

- эм де алтыннан эсе онынъ келими уйкен.
15 Ол асыл таслардан баалы;
эм сен суыйген затлардынъ бирисин де
оны ман салыстырып болмаяк.
- 16 Узын оьмирлик – онынъ онъ колында,
а сол колында – байлык эм данък.
- 17 Онынъ йоллары – ягымлы,
барган баъри йоллары – тынышлыктынъ
йоллары.
- 18 Ол – оны байыр эткенлердинъ яшав тереги,
эм оны саклаганлар – наьсипли!
- 19 Раббий даналыгы ман ердинъ негизин салды,
акылы ман – коьклерди яратты;
- 20 Онынъ билими мен туьпсиз теренликлер
ашылдылар
эм булытлар шык себедилер.
- 21 Улым меним! Ойшыллыкты эм
акыллылыкты сакла,
коьзлеринънен тайдырма!
- 22 Олар сага яшав береек,
мойнынъды ярасыклайтаган безектей
болаяклар.
- 23 Сол заманда йолынъ коркынышсыз болаяк
эм сенинъ аягынъ суьрилмеек.
- 24 Уйкыга ятканда – коркпаяксынъ;
уйклаганда – уйкынъ тынышлы болаяк.
- 25 Анъсыздан келген коркувдан,

- имансызлардан келген баъледен
коркпаяксынъ;
26 неге десе сен сенген – Раббий;
Ол сенинъ аягыньды терис бастырмаяк.
27 Сенинъ колынънан келе турып,
муктажлыкта болганлардан ярдам аяма.
28 Сенде бар болса, йолдасынъа:
«Бар эм тагы да келерсинъ, эртен
берермен», – деп айтпа.
29 Ювыгынъ сени мен коркпай яшайтаган
болса,
ога яманлык этпеге ойланма.
30 Сага яманлык этпеген аьдем мен
себепсиз урсыспа.
31 Зорлык этетаган аьдемге куьнлеме
эм онынъ йолын алма.
32 Неге десе Раббий залымлардан шийкенеди,
а туврашыллардынъ ян йолдасы.
33 Раббий арамлардынъ уйлерин наьлетлейди,
а туврашыллардынъ меканларына
разылыгын береди.
34 Раббий селеке этуьвшилерди селекелейди,
а сабырларга ийгилик береди.
35 Даналар мактавлы,
акылсызлар айыплы боларлар.

4 ¹Тынъланъыз, балалар, атанъыздынъ
насихатларын
эм, акылга уйренер ушин, эс беринъиз,

- 2 неге десе мен сизге ийги окув бермен.
Меним насихатларымды тасламанъыз.
- 3 Мен де атамнынъ уйинде бала эдим,
анамнынъ бек суыйген эм сынъар баласы
эдим.
- 4 Атам, мени уйретип, айтатаган эди:
«Меним соьзлеримди сенинъ юрегинъ
сакласын;
насихатларымды мутпа эм яша.
- 5 Даналыкты казан, акыллылыкты казан:
меним соьзлеримди мутпа эм
айтканларымнан тайма.
- 6 Даналыкты калдырмасанъ, ол сени сакляяк;
оны суыйсенъ, ол сени коршалаяк.
- 7 Энь маьнелиси — даналык: даналыкты
казан,
эм баъри болганынъ ман акыллылыкка
ие бол.
- 8 Даналыкты сыйласанъ, ол сени коьтерер;
ол сени данъклар, эгер сен ога ябыссанъ.
- 9 Сенинъ басынъа ярасык шешекей оьрмесин
салар,
аьлемет таж аькелгендей болар».
- 10 Улым меним, тынъла; соьзлеримди кабыл
этсенъ,
оьмиринъди узатарсынъ.
- 11 Мен сага даналыктынъ йолын коьрсетермен,
тувра йоллары ман алып барарман.

- 12 Юре бараятырып сенинъ юрисинъ
зорланмаяк,
а шапсанъ, суърилмеексинъ.
- 13 Насихатларымды берк ысла, таслама,
сакла,
неге десенъ ол — сенинъ яшавынъ.
- 14 Арамлардан коърим алма
эм кара ниетлилердинъ йолы ман юрме;
15 калдыр оны, юрме сол йол ман,
айырыл эм касыннан озып кет.
- 16 Неге десе олар, яманлык этпей,
уйкламаяклар;
биревди йыгылганга дейим еткистпеселер,
уйкылары кашады.
- 17 Неге десе олар ашаган оьтпеклерин
йорыксызлыктан
эм ишкен шагырларын кырсызлыктан
казанадылар.
- 18 Туврашыллардынъ барган йолы танъ
аткандай саьвлели,
толы куьн болганга дейим ярыкланып
барады.
- 19 Йорыксызлардынъ йолы кап-каранъалык;
олар не затка суъринееклерин
билмейдилер.
- 20 Улым меним! Меним соьзлериме эс бер,
меним айтканларымды кулагынъа ас.
- 21 Олар сенинъ коьз алдынънан таймасынлар;
оларды юрегинънинъ туьбинде сакла:

- 22 неге десенъ оларды тапканга —
олар яшав эм буьтин тенине савлык.
- 23 Баъри сакланатаганлардан да бек юрегинъди
сакла,
неге десе онда яшавдынъ булагы.
- 24 Авызынъды алдавдан,
тилинъди аьйлекерликтен сакла.
- 25 Коьзлеринъ тувра карасынлар,
карасынъ аьр дайым да алдыга ымтылсын.
- 26 Бараяк йолынъды ойлан
эм баъри эткенлеринъ тувра болсын.
- 27 Не онъга, не солга тайма;
яманлыкка аягынъ баспасын.

- 5** ¹Улым меним! Меним даналыгыма эс бер
эм акыллы соьзлериме тынъла.
- ² Солай этсенъ, ойшылыкты казанарсынъ
эм соьзинъ аьр дайым билимли болар.
- ³ Неге десенъ зийналык эткен хатыннынъ
авызы бал кокыйды,
соьзи зейтун майыннан да юмсак;
- ⁴ ама ахырында ювсандай ув татыйды,
эки яны да кайралган камадай
оьлтируьвши.
- ⁵ Онынъ барган йолы сени оьлимге аькетер,
аяк ызлары ахыретке еткерер.
- ⁶ Ол яшавга аькететаган йолды ойланмас,
онинъ туткан йоллары айланислы, ама ол
соны эслемес.

- 7 Суыйткенде, балалар, мага тынъланъыз
эм меним айткан соьзлеримнен тайманъыз.
- 8 Йолынъды сондай хатыннан эректе ысла
эм онынъ уйининъ капысына ювык
барма.
- 9 Барсанъ, ден савлыгынъды баскаларга
эм йылларынъды азаплавшыга берерсинъ;
10 ят аьдемлер сенинъ байлыгынъды ер
эм сенинъ тапкан акшанъ баскадынъ
уйин бай этер.
- 11 Оьмиринънинъ ахырында, денинъ
карувсызланганнан сонъ,
сен ынъыранаяксынъ
12 эм айтарсынъ: «Неге мен насихатларды
коьрип болмадым!
Неге шуьшлевлерди унамадым!
13 Окытувшыларыма тынъламадым,
насихатшыларымнынъ айтканларына эс
бермедим.
- 14 Ямагат ишинде,
яманлыкка батып, йойыламан».
- 15 Тек оьзинънинъ сув бувамынънан
эм оьзинънинъ куйынънан аккан
сувды иш*.
- 16 Сенинъ булакларынъ орамларда,
сув агынларынъ майданларда акпасынлар.

* 5:15 Оьз пишенъе туьз кал.

- 17 Олар тек сага байыр болсынлар,
оларды ятлар ман боьлиспе.
- 18 Булагынъ сенинъ алал болсын;
сен яс болып уйленген косагынъ сени
суьиндирсин.
- 19 Ол суьйдимли маралдай эм ярасык тав
эшкисиндей,
коькиреги сени аьр заманда да
тыншайтсын,
онынъ суьйими мен дайым да эсир.
- 20 Улым меним, сага неден керек бир кисидинъ
пишесин суьюв
эм ят хатынды кушаклав?
- 21 Неге десе Раббий аьдемнинъ эткен аьр затын
да коьреди
эм онынъ туткан баьри йолларын
оьлшейди.
- 22 Законды сыйламаганды онынъ оьзининъ
законсызлыгы ыслайды,
ол оьзининъ куьналарынынъ бугавлары
ман тутылады.
- 23 Ол оьзин ыслап билмегени уьшин оьледи
эм эсапсыз акылсызлыгыннан йойылады.

6 ¹Улым меним! Эгер сен ювыгынъды
мойнынъа алган болсанъ
эм биревдинъ борышы уьшин тоьлеген
болсанъ,

- 2 сен озинъди авызынънынъ соьзлери мен
шырмагансынъ,
авызынънынъ соьзлери мен тузакка
туьсиргенсинъ.
- 3 Мине сен, улым меним, озинъди куткар,
неге десе сен ювыгынънынъ колына
туьскенсинъ:
бар, аягына йыгыл эм тиле
ювыгынънан.
- 4 Козлеринъе уйкы берме
эм кабакларынъды яппа.
- 5 Тав эшкиси анъшыдынъ колларыннан
эм кус авшыдынъ колларыннан
куткарылгандай,
озинъди куткар.
- 6 Бар кумырскага, ятарбек,
кара онынъ аьрекетине эм акыллы бол.
- 7 Онынъ аькими йок,
онинъ каравылшысы йок,
онинъ эмиршиси йок.
- 8 Ама ол язда азыгын аьзирлейди,
эгин орувда азыгын йыяды.
- 9 Кайзаманга дейим, ятарбек, уйкляксынъ?
Уйкынънан кайзаман тураксынъ?
- 10 Бираз уйклайым,
бираз калгып алайым,
бираз, колларымды кавыстырып, ятайым
десень:

- 11 сага тонавшыдай — ярлылык,
эм, йолбасардай, муктажлык келер.
- 12 Арам аьдем алсувдыр авызы ман яшайды,
13 коьзлерин кагып, кысып, аяклары ман
соьйлеп,
бармаклары ман белги берип.
- 14 Залымлык онынъ юрегинде:
аьр заманда да яманлык этпеге ойланады,
урыс-талас шашады.
- 15 Сол себептен ога бирден йойылув келер,
билмей турганлай, сав болмастай,
уватылаяк.
- 16 Раббий алтыды суьймеди, аьле етиди,
Оны шийкендирген яманлыклар:
17 оьктем коьзлер,
алдашы тиллер,
шуьшсиз канды тоьгуьвши коллар,
18 аьйлекер юрек,
яманлыкка тез шабувшы аяклар,
19 оьтирикти соьйлейтаган арам шаат
эм кардашлар арасында урсыс
тувдыратаган аьдем.
- 20 Улым меним! Атанънынъ парызын сакла
эм ананънынъ насихатларын кайтарма;
21 Юрегинъе оларды туьй,
мойнынъды олар ман байла.

- 22 Юргенде, олар басшылык этееклер;
уйкламага ятканда, сени сакляяклар;
уянганда, сени мен сойлесееклер:
- 23 неге десе Алладынъ парызы – шырак,
насихатлары – ярык,
акыл уыйретуъви – яшавга барган йол.
- 24 Олар сени яман пишеден,
ят аьдемнинъ хатынынынъ алсувдыр
тилиннен саклар.
- 25 Онынъ ярасыклыгы сенинъ юрегинъе
туъспесин,
кирпиклери мен сени алдамасын;
- 26 неге десе, зийналык этетаган пише уьшин,
кесек ытпекке дейим ярлы боларсынъ,
а эри болган пише баалы янынъды ыслар.
- 27 Ким болса да, кийимин яндырмай,
отты койнына саларма?
- 28 Ким болса да бирев, янып турган
коьмирдинъ уьстиннен,
аякларын куьйдирмей, юерерме?
- 29 Солай ювыгынынъ пишеси мен болганга
болады:
ким ога тийсе, язасыз калмаяк.
- 30 Уры, аш болганда, карнын тойдыраяк болып,
урлай болса да, ога кеширилмейди.
- 31 Тек ысланганда, ол ети кере тоьлеек,
буьгин уьйининъ муьлкин береек.
- 32 А ким хатын ман зийналык этсе, онынъ
акылы йок;

- солай эткен оъзи оъзин йок этеди.
33 Тоьбелев эм уятлык ол табаяк,
онынъ бетсизлиги мутылмаяк,
34 неге десе куьнлев — эрдинъ ашуву,
ол оъшин алган куьн аямаяк,
35 бир тоьлевди де кабыл этпеек эм разы
болмаяк,
не кадер савгаларды коьп этсенъ де.

- 7** ¹ Улым меним! Соьзлериме эс бер
эм парызларымды акылыньда сакла.
² Меним парызларымды толтырсанъ, узун
оьмир яшаяксынъ,
меним окувумды коьзлеринънинъ
карашыгындай этип сакла.
³ Бармакларыньа соларды байла
эм юрегинънинъ оьзегине яз.
⁴ Даналыкка: «Сен меним аьптем!» — деп айт
эм акылды ювык досым деп ата.
⁵ Олар сени зийналык этетаган,
таьтли соьзи мен алдайтаган, ят
биревдинъ пишесиннен сакляяклар.
⁶ Мине мен уьйимнинъ терезесиннен,
темир шилтер капагыннан карап
турганда,
⁷ сулыпсыз болган яс аьдемлердинъ
арасында
акылсыз бир ясты коьрдим.

- 8 Ол, йол ман пишединъ яшаган ерине ювык
майданды ытп,
уыйине карап бара эди.
- 9 Аксамда, куьндиздинъ кешесинде,
кешединъ каранъалыгында, коьрдим.
- 10 Мине – алдына пише шыгады,
кахпединъ кийимин кийип, кара юреги мен,
- 11 бакыравык эм аясыз;
оьз уыйинде турмайды.
- 12 Орамда болсын, майданда,
аьр бир муьйисте тузакларын салады.
- 13 Ол, ясты ыслап, оьбеди
эм уятсыз бети мен айтады:
- 14 «Менде курманлык эти бар:
буьгуьн мен ваьдемди толтырдым;
- 15 соны уьшин мен алдынъа шыктым, сени
табар уьшин,
эм сени таптым!
- 16 Куьйизлер мен, туьрли туьсли мысыр
кумашлар ман
орнымды ярастырганман;
- 17 тыншаятаган пешимди смирна, алоэ,
корица ман
аьруьв кокысларга толтырганман;
- 18 кир, эртенъликке дейим бир биримизди
суьермиз,
завкланып суьювге тоярмыз.
- 19 Неге десе эрим уйде йок:
ол узак йолга шыккан.

- 20 Бир бокша куъмис алган;
уьйге толы ай куьнинде кайтып келеек».
- 21 Ясты коьп аьруьв соьзлер мен алдап,
юмсак тил мен озине тартады.
- 22 Сол сабатлей, озгиз озлимге баргандай,
марал тузакка туьскендей,
яс онынъ артыннан барды.
- 23 Ахырында ок онынъ бавырына кадалады;
кус, тузакка барып согылганда, онынъ
озлими сонда болаягын билмейди.
Яс та солай.
- 24 Суьйткенде, балалар, тынъланъыз мени
эм меним айтканларыма эс беринъиз.
- 25 Сондай хатынга коьнъил берме,
онынъ йолында адасып юрме,
- 26 неге десе ол коьплерди яралап йыккан,
коьплерди озлтирген:
- 27 онынъ уьйи киргенге кабыр,
озлимнинъ энъ иштеги меканларына
баратаган йол болар.

8 ¹Даналык тувылма сесленетаган,
акыллылык тувылма оззининъ давысын
коьтеретаган?

- ² Ол бийиклик ерлерге, йолларга,
айкаскан йолларга коьтериледи.
- ³ Ол кала капыларда,

- эсиклерде сесленеди:
- 4 «Сизге, аьдемлер, сесленемен,
сизди, аьдем уллары, шақыраман!
- 5 Уйренинъыз, яхиллер, ойлы болмага;
акылланынъыз, акмаklar!
- 6 Тыньланъыз, мен бек керекли, маьнели
затлар айтаякпан
эм меним авызымнан шыккан —
тувралык, акыйкатлык.
- 7 Акыйкатты меним тилим айтаяк
эм бетсизлик — меним авызымды
шийкендирген яманлык.
- 8 Меним айткан баьри соьзлерим аьдил;
йок меним соьзимде адасканлык эм
алсувдырлык.
- 9 Олар баьриси де анълавлыларга ашык,
билимлилерге акыйкат.
- 10 Меним окувымды кабыл этинъыз, куьмисти
тувыл;
айырым алтыннан эсе, билимди
сайланъыз.
- 11 Неге десе даналык ынжыдан колай
эм янынъ суьйген баьри затлардан оны
ман эш бир зат тенълеспеек.
- 12 Мен, дана, мен акыл ман яшайман,
эм ойшылык эм билим менде бар.
- 13 Раббийден коркув — яманлыкты коьрип
болмавлык;

- мен мактаншылыкты, менменшиликти,
бетсизликти,
алдап сойлевди коьрип болмайман.
- 14 Менде алал кенъес эм даналык;
менде акыл эм куьш.
- 15 Мени мен патшалар патшалык суьредилер
эм эмиршилер аьдил закон шыгарадылар.
- 16 Мени мен басшылар басшылайдылар,
сойтип те мырзалар, эм баьри аьдил
оькимшилер.
- 17 Мени суьетаганларды мен суьемен,
мени излейтаганлар мени табарлар.
- 18 Байлык эм данъклык менде,
йогалмайтаган берекет эм аманлык;
- 19 меннен келген етимислер энъ таза
алтыннан баа,
эм мен берген пайда сайлам куьмистен
коьп.
- 20 Мен туврашыллыктынъ йолы
эм аьдил оькимнинъ сокпаклары ман
юремен.
- 21 Мени суьетаганларга, карызналарын
толтырып,
моллык савгалайман.
- 22 Раббий Оьзининъ исин баслаганда,
аьр бир затты яратканнан алдын,
мен Оны ман бирге эдим.
- 23 Ер яратылув, басланув

- оьмирден белгиленгенмен.
- 24 Мен тувганда, ердинъ туьпсиз теренликлери,
суьга толган булаклар болмаганлар.
- 25 Мен, тавлар, тоьбелер каланмай, тувганман.
- 26 Раббий энди де ерди, кырларды,
дуьнядынъ баслапкы шанъын да
яратпаган эди.
- 27 Ол коьклерди аьзирлеген заманда, мен сонда
эдим.
- Ол денъиздинъ уьстинде тоьгерек
сызыкты айландырган заманда,
- 28 йогарда булытларды беркитетаган,
ердинъ туьпсиз теренликлерининъ
булакларын белгилейтаган,
- 29 денъизге белгилеген кыйырларыннан
шыкпаска шартларын токтастырган,
ердинъ негизин салатаганда,
- 30 мен Онынъ янында суьвретши эдим эм аьр
куьн,
Онынъ алдында аьр заман шатланып,
Онынъ суьйиниши эдим.
- 31 Ол яраткан дуьня мени шатландырды,
аьдем уллары мени суьйиндирди.
- 32 Суьйткенде, балаларым, мени тынъланъыз;
неге десе меним йолларымды тутканлар
наьсипли!
- 33 Тынъланъыз насихатларды,
акыллы болынъыз эм оннан тайманъыз.

- 34 Аьр куьн меним капымнынъ алдында,
эсиклеримде каравылда мени тынълап
турган, наьсипли!
- 35 Неге десе мени тапкан сол оьмирин узатады
эм Раббийден разылык алады.
- 36 Меннен тайган оьзине зарар этеди:
мени коьрип болмайтаганлардынъ баьриси
де оьлимди суьбедилер».

- 9**¹ Даналык оьзине уьй салды,
онынъ ети баганысын йонды,
² курманлык сойды,
шагырын аьзирледи эм зияпет салды.
- ³ Таьвкелерин шахардынъ бийиклев ерлерине
айтпага йиберди:
- ⁴ «Ким яхил, мунда келсин!»
Акылы аз аьдемге де:
- ⁵ «Барынъыз, меним оьтпегимди енъыз,
мен аьзирлеген шагырымды ишинъыз.
- ⁶ Яшамага суьйсенъыз, яхилликти тасланъыз
эм акыллылыктынъ йолы ман юринъыз».
- ⁷ Маскаралавшыды азарлайтаган оьзине
данъксызлык табар,
намыссызга шуьшин ашып коьрсеткен
оьзине бетлев табар.
- ⁸ Маскаравлавшыга шуьшин ашып коьрсетпе,
ол сени коьрип болмас;
данага шуьшин ашып коьрсетсенъ,

- ол сени суѳер.
- 9 Данады насихатла, ол тагы да бек акыллы
болар;
туврашылды уѳрет, ол билимин оѳстирер.
- 10 Даналыктынъ негизи – Раббийден коркув.
Алла – Кие; Оны танув – акыллылык.
- 11 Дана болсанъ, куѳнлеринъ коѳптен коѳп
болаяк,
оѳмиринъ узак болаяк.
- 12 Акыллы болсанъ, оѳзинъ уѳшин
акыллысынъ;
эгер маскаралавшы болсанъ, кыйынлыгын
оѳзинъ шегерсинъ.
- 13 Акылсыз пише бакыравык,
яхил эм билимсиз.
- 14 Уѳйининъ эсигининъ алдында,
шахардынъ бийиклев ерлеринде олтырып,
15 йол ман бараятырганларды шакырады,
оѳзлерининъ йоллары ман тувра
бараятканларга:
- 16 «Яхиллер, мунда келинъиз!»
эм акылы аз болганларга:
- 17 «Урланган сув таѳтли,
ясырынып едилген оѳтпек ярайды», –
дейди.
- 18 Оѳлилердинъ онда болганларын
эм ахыреттинъ теренлигине оны ман
шакырылганларын олар билмейдилер.

10¹ Сулейманнынъ таварыхлары:

- Акыллы ул атасын суьиндирер,
акмак ул – анасын кайгыртар.
- 2 Алдав ман табылган карызна пайда бермес,
туврашыллык оьлимнен куткарар.
- 3 Раббий туврашылды аш коймас
эм залымларга куьсегенлерин толтырмага
амал бермес.
- 4 Эриншеклик сени ярлылыкка аькетер,
шалыскырлык байытар.
- 5 Язда йыйнаган – акыллы ул,
онъыс йьюв заманда уйклаган – аьелин
уялтар.
- 6 Алла туврашылга разылыгын коьрсетер,
залымлар болса, яманлыкларын соьз бен
ясырмага шалысар.
- 7 Туврашылдынъ аты разылык пан эсте
сакланар,
залымлардынъ аты йок болар.
- 8 Акыллы аьдем парызларды кабыллар,
алпавыз акмак йойылар.
- 9 Дурыс аьдем хаьтесиз юрер,
аьйлекер язага туьсер.
- 10 Коьзлерин оьнаткан, оькиниш тувдырар,
акмактынъ тили баьле тувдырар.
- 11 Туврашылдынъ авызы – яшавдынъ булагы,
залымлар яманлыкларын соьз бен
ясыртадылар.

- 12 Коърип болмавлык урыс-суърис тувдырады,
ама суъюв баъри куъналарды кеширеди.
- 13 Акыллыдынъ авызыннан даналык тоъгилер,
акылсыздынъ тени таяк ер.
- 14 Даналар билимди йыядылар,
тек акмактынъ авызы баъле аъкеледи.
- 15 Байдынъ мал-муълки – онынъ берк шахары,
ярлылар ушин баъле – мал-муълктынъ
йоклыгы.
- 16 Туврашылдынъ кызмети – яшавга,
бетсиздинъ етимислери – куънага аъкетер.
- 17 Ким насихатларга эс береди, сол яшав
йолында;
а шуушлевди унамайтаган – адасар.
- 18 Коърип болмавларын ясыратаганлардынъ
авызлары алдавшы;
эм ким яладан ягатаган болса, сол акмак.
- 19 Коъп соъйлеген куъналыкка тутылар,
а авызын капап билген – акыллы.
- 20 Туврашылдынъ тили – асыл куъмис,
залымнынъ акылы – бир каъпик баасы.
- 21 Туврашылдынъ авызы коъплерди тойдырар,
акмаклар акылсызлыктан оьлер.
- 22 Алладынъ разылыгы байытады
эм Ол берген байлыгына кайгы коспайды.
- 23 Акмак залымлык этип завыкланар,
а акыллы аъдемди даналык кувандырар.
- 24 Залым аъдем неден корка болса, сол онынъ
басына келеек,

- а туврашылдынъ истеклери толаяк.
25 Калай буртана эсип кете болса, солай
залымлар йок болаяклар;
а туврашыллар — дайым болаяклар.
26 Тислерге сиркесув эм коьзлерге туьгин
калай болса,
эриншек тап солай оны ислететаганларга.
27 Алладан коркув оьмиринъди узатар,
залымлардынъ оьмири кыска болар.
28 Туврашыллардынъ саклаган заты оларды
суьйиндирер,
а залымлардынъ уьмитлери толмаяк.
29 Алладынъ йолы — айыпсыз инсан уьшин
корынув ер,
а яманлык этип юретаганлар уьшин —
баьле-каза.
30 Туврашыл оьмири шайкалмас,
залымлар ер юзинде калмаяклар.
31 Туврашылдынъ авызыннан даналык тоьгилер,
а алсувдырдынъ тили йойылар.
32 Туврашылдынъ авызы ягымлы айтпага билер,
а залымлардынъ авызларыннан
алсувдырлык тоьгилер.

11 ¹Алла оьтирик шеккилерди коьрип болмас,
ама Ол тувра шеккиге разы болар.

- ² Оьктемликтинъ ызыннан уятлык келер;
тек сабырлыктынъ артыннан даналык
келер.

- 3 Ашык юреклилердинъ тазалыгы оларга йол
коърсетер,
кара юреклилердинъ айлекерлиги оларды
йок этер.
- 4 Алла ашувланса, байлык ярдам этпес,
тек туврашыллык облимнен корар.
- 5 Айыпсыз аьдемнинъ туврашыллыгы йолын
туьз этер,
залымларды куьналары йок этер.
- 6 Дурыс аьдемлерди туврашыллыклары
куткарар,
законга бойсынмайтаганлар оьзлерининъ
законсызлыгыннан ысланаяклар.
- 7 Залым аьдемнинъ облими мен уьмитлери де
йойылады,
законга бойсынмаганлардынъ уьмитлери
де толмайды.
- 8 Туврашыл баьледен куткарылар,
онынъ орнына баьлеге залым туьсер.
- 9 Алласыз аьдем ювыгын айтканлары ман
йояр,
туврашыл билгенлери аркалы куткарылар.
- 10 Туврашыллар онъып яшаганда, шахар
шатланар,
залымлардынъ облиминде де байрам
болар.
- 11 Туврашыллардынъ разылыгы ман шахар
коьтерилер,
залымлардынъ айтканлары ман бузылар.

- 12 Ювыгын корлайтаган — акмак;
акыллы аьдем — уьндемес.
- 13 Ким соьз юргистеди, сол сырды ашады;
тек сенимли аьдем исти ясырады.
- 14 Акыллы басшысы болмаса, халк йыгылар,
а коьп маслагатшылар болса, ол
аманлыкта яшар.
- 15 Ят аьдем уьшин кепиллик* берген, озьине
зарар аькелер;
а биревдинъ борышын мойнына алууды
унамаган, баьледен эрек болады.
- 16 Аьдепли уьй бийкеси данъклы болар,
а куллыксуьер киси байлык казанар.
- 17 Рагимли аьдем озьининъ янына ийгилик этер,
а каты юрекли озь тенин йок этер.
- 18 Залымнынъ тапкан пайдасы — фаьне**;
туврашылдынъ казанган савгасы —
оьмирлик.
- 19 Туврашыллык яшавга аькетеди,
яманлыкка ымтылган озьининъ оьлимине
ымтылады.
- 20 Раббий айлекерлерди коьрип болмас,
а дурыс яшаганларга разы болар.
- 21 Шексиз, яманлык этуьвши язасыз калмас,
а туврашыллардынъ урлыгы куткарылар.
- 22 Акылсыз пишединъ ярасыклыгы

* 11:15 *Кепиллик* — залог.

** 11:18 *Фаьне* — призрачный, тленный.

- донъыздынъ бурнындагы алтын юзикке
усайды.
- 23 Туврашыллардынъ куьсегенлери — тек
ийгилик;
залымларга ашув наъсип болар.
- 24 Бирев аямай куяды, эм ога косылады;
а баска эсапсыз кызганшык, ама ярлы
бола береди.
- 25 Юмарт аьдем дайым ток болар,
сувсаганга сув бергенге — сув берилер.
- 26 Аслыгын сатпай амбарда ясырганды халк
каргайды,
ама сатпага аьзир болганга разылык
береди.
- 27 Ийгилик излеген разылык табар,
а яманлык излегенге яманлык келер.
- 28 Байлыгына сенген йыгылаяк;
а туврашыллар, талдынъ япырагындай
болып, дайым ясылланаяклар.
- 29 Уьйдегилерине баьле аькелетаган асабага
тек ел алар,
акмак акыллыдынъ кулы болар.
- 30 Туврашылдынъ етимислери яшав
терегининъ емисине усайды,
эм дана янларды кутарады.
- 31 Эгер туврашылга бу дуныяда тийислиси
берилсе,
залымга эм куьналыга да тийислиси
берилмей калмас.

12 ¹Тербияды суьйген, сол билимди суьеди;
акыл уьйретуьвди коьрип болмаган –
яхил.

² Алла танъ аьдемге разылыгын берер;
а кара ниетли аьдемге Ол обким шыгарар.

³ Аьдем озин залымлык пан беркитпес;
туврашыллардынъ тамыры берк,
козгалмайды.

⁴ Алал уьй бийкеси – эрининъ тажы;
а беташкыш пише онынъ суьегиндеги
шириктей.

⁵ Туврашыллардынъ ойлары – аьдиллик,
залымлардынъ маслагатлары –
алсувдырлык.

⁶ Залымлардынъ соьзлери – кан тоьгер
тузактай,
туврашыллардынъ айтканлары янларды
куткарады.

⁷ Залымлар йыгылып, йок боларлар,
а туврашыллардынъ уьйи берк турар.

⁸ Аьдемди акылына коьре мактайдылар,
акылсызды корлайдылар.

⁹ Оьктем болып оьтпек таппаганнан эсе,
озининъ кыйынынъ ман яшаган колай.

¹⁰ Туврашыл озининъ малы акында да каьр
шегеди,
залымлар дайым каты юрекли.

¹¹ Ким озининъ ерин асыллайды, дайым да
оьтпеги боляяк;

- а ким қуллык этпей, куьнде де
байрамшылап юреди, ол акмак.
- 12 Залым яманлыктан бай болмага куьсер;
тек туврашыллардынъ тамыры берк,
шайкалмас.
- 13 Уятсыз авызынынъ куьналары ман ысланар;
ама туврашыл баьледен шыгар.
- 14 Аьдем аьруьв соьз айтса, коьп хайыр табар;
аьдемге онынъ эткен ислерине коьре
берилер.
- 15 Акмак юрген йолын тувра дер;
тек ким кенъеске кулак салады, сол
акыллы.
- 16 Акмак ашувланганын сол саьат коьрсетер,
а акыллы корланганын ясырар.
- 17 Ким билгенин соьйлейди, ол акыйкатты
айтар;
алсувдыр болса оьтирик айтар.
- 18 Бирер босавызлар кама ман кескендей
яралайды,
а даналардынъ соьзи эмлейди.
- 19 Акыйкат соьз — оьмирлик,
оьтирик соьз — бир такыйкалык.
- 20 Яманлык этип юргенлердинъ юреклери —
кара,
тынышылыкты излеп юргенлердинъ
юреклери — шатлык.
- 21 Туврашылга баьле келмес,
залымнынъ басы баьледен кутылмас.

- 22 Ялган тилди Алла коьрип болмайды,
а акыйкатты соьйлегенге Ол разы.
- 23 Акыллы аьдем билимин ясырар,
а акмак акылсызлыгын коьрсетер.
- 24 Шалысканлык аьдемди басшы этер,
а эриншеклик кулга айландырар.
- 25 Аьдемди юрегинде болган кайгы басады,
а ийги соьз шатландырады.
- 26 Туврашыл ювыгына йол коьрсетеди,
залым оны йолдан шыгарады.
- 27 Эриншек авлаган кусын кувырмас;
а шалысканның мал-муьлки артар.
- 28 Туврашыл туткан йолы ман оьмирин узатар;
сол йол ман барса, оьлимнен кутылар.

- 13** ¹Акыллы ул атасының тербиясын кабыл
этер,
а кылыксыз ул уйьреткенди кулагына аспас.
- 2 Аьдем айткан соьзине тийислисин алар,
кыянатшылар залымлыкты куьсер.
- 3 Ким авызына ие болса, сол оьзининь янын
саклар;
а ким авызын кень ашса, баьлеге туьсер.
- 4 Эриншек, коьп алмага куьсесе де, аз алар;
шалысканлар ток боларлар.
- 5 Туврашыл оьтирикти унамас,
залым оьзин каралар эм абырайын ушырар.
- 6 Туврашыллык аьдемди аманшылыкта саклар,
залымлык куьналыды йояр.

- 7 Биревдинъ бир заты болмаганлай, озин бай
аьдем этип коьрсетеди;
баскасынынъ байлыгы коьп, ама озин
ярлы этип коьрсетеди.
- 8 Бай аьдем, яшавын кутарар уьшин, акша
тоьлемеге керек болар,
а ярлы коркытувга эс бермес.
- 9 Туврашыллардынъ ярыгы куьлпилдеп янар,
залымлардынъ шырагы соьнер.
- 10 Коккирексуьвден урсыс басланады,
кенъес алатаганларда — даналык.
- 11 Арам байлык йойылар,
алал куллык пан табылган байлык оьсер.
- 12 Коьп заман толмайтаган уьмит юректи
кайгыртар,
а толган уьмит — яшав тереги.
- 13 Ким кенъеске эс бермесе, сол озине зарар этер;
а ким Алладынъ парызларын сыйласа, ол
савгасын табар.
- 14 Данадынъ окувы — яшав булагы;
оьлимнинъ тузагыннан куткарады.
- 15 Акыллы аьдем сыйланар,
кыянатшы ахырында йойылар.
- 16 Ойшыл аьдем аьр не затты да билип этер,
акмак озининъ акылсызлыгын коьрсетер.
- 17 Яман хабаршы аьдемлерди баьлеге туьсирер,
алал элши тынышлык аккелер.
- 18 Ким тербияды унамайды, сол ярлы болар эм
маскараланар;

- а ким насихатларды кабыл этеди, сол
сыйланар.
- 19 Яшавга эндирилген мырат юрекке ягымлы;
ама акмаклар яманлыктан кашып болмайды.
- 20 Даналар ман айкаскан дана болар,
акмаклар ман айкаскан озине зарар этер.
- 21 Куьналыларды баьле кувар,
а туврашылларга савга берилер.
- 22 Ийги аьдем немерелерине асаба калдырар,
а куьналыдынъ йыйган байлыгы
туврашылга калар.
- 23 Ярлылардынъ ери коьп емис берер;
ама аьдиллик болмаса, баьри аслыгы
сыйырып алынар.
- 24 Ким таягын аяйды, сол улын коьрип
болмайды;
а ким суьеди, ол кишкейден оны шуьшине
еткистеди.
- 25 Туврашыл ток болганга дейим ашайды,
а залымлардынъ курсагы аш калады.

14 ¹Акыллы пише уьйин кувар,
акмак пише уьйин озь колы ман шашар.

- ² Тувра йол ман юрген Алладан коркады;
а ким йолдан шыкса, сол Оны
мисетсинмейди.
- ³ Акмактынъ айткан соьзлери уьшин
аркасына таяк тиер;
даналардынъ авызы оларды саклар.

- 4 Оьгиз болмаган ерде отлык таза калар,
тек оьгиздинъ куьшиннен келим коьп
болар.
- 5 Алал шаат алдамайды,
алсувдыр шаат коьп оьтирикти айтар.
- 6 Даналыкты маскаралавшы излейди, ама
таппайды;
а акыллы аьдемге оны таппага енъил.
- 7 Акмак аьдемнинъ касыннан кет,
онынъ авызында сен акыллылык
эслемейсинъ.
- 8 Акыллыдынъ даналыгы — йолын
билгенлиги, акылсызлардынъ
акмаклыгы — адасув.
- 9 Акмаклар куьнага куьлерлер,
а туврашылларга Алла разы.
- 10 Юректинъ кайгысын тек юрек биледи,
онынъ суьйинишине ят бирев де карыспас.
- 11 Залымнынъ уьйи йыгылар,
а туврашылдынъ шатыры онъар.
- 12 Аьдемге тувра болып коьринген йоллар бар,
ама олардынъ сонъы — оьлим.
- 13 Куьлегенде де бирерде юрек сызлайды,
суьйиништинъ сонъы кайгы да болмага
болады.
- 14 Кылыксыз аьдем эткен затларына
тийислисин алар;
ийги аьдем де — савгасын.
- 15 Акмак аьр затка ьйнанар,

- акыллы аьдем бараяк йолына эс берер.
16 Дана коркар эм яманлыктан эрек кетер,
а акмак коькирексип озине ыйнанар.
17 Ашувшан аьдем акмаклык эте билер;
ама кара ниетли аьдемди баьри де коьрип
болмас.
18 Яхилдинъ наьсиби — акмаклык,
акыллылардынъ тажы — билим.
19 Яманлар ийгилердинъ алдында бас иееклер,
залымлар да — туврашыллардынъ
капыларында.
20 Ярлыды ювыклары да суьймес,
а байдынъ йолдаслары коьп болар.
21 Ким ювыгын корлайды, сол куьнага туьседи;
а ким ярлыларга рагимлик этеди, сол
наьсипли.
22 Яманлык этпеге ойланатаганлар адасарлар;
яخشылык этпеге ойланатаганлар
рагимлик эм алаллык табарлар.
23 Аьр бир куллыктан келим бар,
а коьп соьйлегеннен тек зарар болады.
24 Даналардынъ тажы — байлык,
яхиллердинъ наьсиби — акмаклык.
25 Алал шаат янларды куткарар,
а алсувдыр кыянат этер.
26 Раббийден коркканлар — аманлыкта калар;
Раббий олардынъ балаларына да куьшли
корувшы болар.
27 Раббийден коркув,

- олимпнинъ тузагыннан эрек эткен яшав
булагы.
- 28 Патшадынъ данъкы халкынынъ коьп
болганында,
халкы аз болса, басшыга баъле.
- 29 Сабыр аьдемде акыл коьп,
даянып билмеген акмаклыгын коьрсетеди.
- 30 Тыныш юрек — тенге яшав,
а куьншилик — суьеклерге еткен авырувдай.
- 31 Ким ярлыды корлайды, сол Яратувшыды
яманлайды;
Оны сыйлайтаган муктажы болганга
ярдам этеди.
- 32 Залымды оззининъ яманлыгы йояр,
а туврашыл олимпинде де сенимли болар.
- 33 Даналык акыллыдынъ юрегинде турар;
акмаклар арасында да белгили болар.
- 34 Туврашылык миллетти коьтерер,
а куьна — аьр халкка айып.
- 35 Патша анълавлы кулына разы болар,
а онынъ бетин ашатаганларга ашувланар.

15 ¹Юмсаk явап ашувды токтатар,
каты соьз шамланувды уянтар.

- ² Даналардынъ тили билимди аьруьв этип
коьрсетер,
акмаклардынъ авызыннан акылсызлык
тоьгилер.
- ³ Раббийдинъ коьзлери аьр ерде —

- яманларды да, ийгилерди де коьреди.
- 4 Юмсак тил — яшавдынъ терегиндей,
алдавшы тил рухты яралар.
- 5 Атадынъ тербия беруьвин унамаган — ак-
мак,
а насихатларын тынълаган — акыллы.
- 6 Туврашылдынъ уьйинде казна коьп,
а залымлардынъ келими оларга баьле
аькелер.
- 7 Даналардынъ авызлары билим шашады;
акмаклардынъ юреклери солай тувыл.
- 8 Раббий яман аьдемлердинъ курманларыннан
шийкенеди,
а туврашыллардынъ дуваларын суьйип
кабыл этеди.
- 9 Раббий залымнынъ йолыннан шийкенеди,
ама тувра йол ман барганды суьеди.
- 10 Тувра йолдан тайганга — каты дерис боляяк;
уьйретуьвди кабыл этпеген оьлеек.
- 11 Оьлим эм йойылув дуньясы Раббий
алдында ашык;
солай да — аьдем улларынынъ юреклери.
- 12 Тербиясыз терислигин айтканды суьймейди;
даналар ман кенъеспес.
- 13 Юреги наьсиплидинъ юзи яйнайды,
юрек кайгысы рухты йыгады.
- 14 Ойшыллардынъ акылы билим излейди,
акмаклардынъ авызлары акылсызлык пан
тамакланадылар.

- 15 Мазлумнынъ* аьр куьни каранъа,
кувнак юректинъ оьмири —
дайымлык той.
- 16 Аз затынъ болса да, Алладан коркув колай,
коьп байлыктан эм оны ман бирге
кайгыдан эсе.
- 17 Суьюв болган ерде ясылшалардан этилген ас
колай,
каарлык болган ерде бесленген бузавдан
этилген астан эсе.
- 18 Ашувшан кавга шыгарар,
а сабыр эрисуьвди токтатар.
- 19 Эриншектинъ йолы тегенек пен бийленген,
туврашыллардынъ йолы тегис.
- 20 Акыллы ул атасын суьйиндиреди,
а акмак анасын бир затка санамайды.
- 21 Акмаклык — акылсызларга суьйиниш,
акыллы тувра йолдан таймайды.
- 22 Маслагатсыз мырат толмас,
а коьп насихатшылар болганда —
мыратлар толар.
- 23 Керек болганда явап беруьв — аьр кимге
суьйиниш,
эм калай аьруьв заманына коьре айтылган
соьз!
- 24 Ойшылларды яшав йолы оьрге алып барар,
оларды оьлим дуныясыннан куткараар.

* 30:14 *Мазлум* — угнетенный.

- 25 Алла коькирексигенлердинъ уйлерин
шашар,
ама тул хатынлардынъ муьлкин саклар.
- 26 Раббий кара ойлардан шийкенер,
алал соьзлерге разы болар.
- 27 Байымага суьйген аьелине баьле аькелер,
карын алмага суьймеген яшаяк.
- 28 Туврашылдынъ акылы явапты ойланып
берер,
залымлардынъ авызларыннан яманлык
тоьгилер.
- 29 Раббий залымлардан эрек,
туврашыллардынъ дуваларын тынълайды.
- 30 Суьйинишли карас юректи суьйиндирер,
ийги хабарлар денге савлык аькелер.
- 31 Пайдалы кенъести кабыл эткен
даналар арасында оьз уьйинде болгандай
болаяк.
- 32 Насихатларды эситпеген оьзи оьзин унамайды,
а кенъеслерге тынълаган ойшыл,
акылбалык болады.
- 33 Алладан коркув даналыкка уьйретер,
сабырлык данъклыкка алып барар.

16 ¹Аьдемнинъ акылы мырат салар,
а сонъгы соьз Аллада.

- ² Аьдемнинъ йоллары оьзине коьре таза,
ама Раббий онынъ юрегиндеги ойларга
карап.

- 3 Куллыгыныңды Аллага тапшыр,
сол заманда салган мыратларың толар.
- 4 Раббий баъри затты да бир максат ушин
яраткан,
яман аьдемди де — баъле куьн ушин.
- 5 Раббий коькирекклилерден шийкенеди.
Шекленме: олар шуьшлерине еткистилмей
калмаяклар.
- 6 Сууюв эм алаллык куьнады кеширтеди;
Раббийден коркув яманлыктан аькетеди.
- 7 Аьдемнинь яшавы Раббийге яраса,
Ол оны аьле душпанлары ман ярастырар.
- 8 Аз болса да, туврашылык пан табылган зат
колай,
яманлык пан табылган уьйкен келимге
коьре.
- 9 Аьдем озининь йолын ойланады,
ама Раббий онынь абытларын
йолландырады.
- 10 Патша Алладынь оькимин билдиреди;
соьтип, терислик этпей, туьз оьким
шыгармага керек.
- 11 Тувра шекки эм шекки тепшеклер —
Раббийден;
дорбадагы баъри авырлык таслар —
Онынь иси.
- 12 Патшалар яманлыклардан шийкенедилер,
неге десе так туврашылык пан беркийди.
- 13 Патшаларга туврашыл авызлар ярайды,

- олар тувралыкты сойлегенлерди суйедилер.
- 14 Патшадынъ ашувы — олимнинъ хабаршысы,
ама дана оны тыншайтар.
- 15 Патшадынъ юзи ашылганда — ол яшав;
онынъ разылыгы язлык ямгырлы булытка
усайды.
- 16 Даналыкты байыр этуъв, алтынды байыр
этувден колай;
акыллы болув, куъмис табувдан колай.
- 17 Туврашыллардынъ баратаган йоллары
яманлыктан аькетер;
ким йолына эс берсе, озининъ яшавын
саклар.
- 18 Коккирексуувдинъ артыннан олим,
октем кылыктынъ артыннан йыгылув
келер.
- 19 Ярлылар арасында сабыр кылыклы болган
ийги,
уйкенсийтаганлар ман олжады
пайласканнан эсе.
- 20 Насихатларга эс берген етимисли болаяк,
Раббийге сенген наьсипли.
- 21 Дана анълавшы деп билинеди;
юмсак сойлеген ыйнандырувшы болады.
- 22 Акыл — иесине яшав булагы,
а акмаклык — акылсызларга яза.
- 23 Данадынъ акылы соьзин тебентели этеди,
айтканларына карув береди.
- 24 Танъ соьз — балавыздай,

- коьнбилге таьтли эм денге дарман.
25 Аьдемге туьз болып коьринген йол бар,
ама онынъ сонъы — оьлим.
26 Ашамага куьсев ыргатты куллык эттирер;
ашлык оны зорлар.
27 Залым яманлык этпеге ойлайды,
онынъ соьзи яндырган от кибик.
28 Аьйлекер аьдем урсыс шыгарады,
соьз юргистуьв алал досларды айырады.
29 Зорлыкты суьйген ювыгын алдайды
эм яман йолга тартады.
30 Коьзлерин кыскан аьйлекерлик этпеге
ойлайды,
эринлерин юмган яманлык этеди.
31 Ак шаш — туврашыл яшав ман табылатаган
данъклыктынъ тажы.
32 Тоьзимли аьдем йигиттен ийги,
оьзин оьзи ыслап билген — шахарды
алганнан ийги.
33 Аьдем сыбагады таслайды,
ама не болаягын Раббий белгилейди.

17 ¹Сойылган малга толы, ама ишинде
душпанлык болган уьйден эсе,
тынышлыкта едилген куры оьтпек кесеги
ийги.

- ² Акыллы кул акылсыз улга басшылык этеек,
эм кардашлар ман бирге асабалыктан
пайын алаяк.

- 3 Куъмис те, алтын да от пан сыналады,
Раббий юреклерди сынайды.
- 4 Залым кыянатшыдынъ соьзин тынълар,
алсудыр яман тилге кулак салар.
- 5 Ярлыды корлаган оны Яратканды корлайды,
кыйынлыкка суьйинген язасыз калмаяк.
- 6 Немерелер – картларга таж,
а аталар – улларынынъ октеми.
- 7 Яхилге алгыс соьз яраспас,
ялган соьз мырзага яраспас.
- 8 Карын беретанга ол бир саарлы тастай,
кайда барса да, етимисли болады.
- 9 Суьювди излеген корлавды кеширер;
соьз юргисткен ювык досыннан
айырылар.
- 10 Акыллыды соьз бен шуьшлев,
акмакты юз кере таяк пан сокканнан
куьшли.
- 11 Яман аьдем тек бас коьтермеге излейди;
ога карсы аявсыз элши йиберилеек.
- 12 Акылсызлыгына ысланган акмакка
расканнан эсе,
балаларыннан айырылган аювга
расканынъ колай.
- 13 Эгер аьдем ийгиликке яманлык пан
явапласа,
онынъ уьйиннен яманлык кетпеек.
- 14 Урсыс басламак – сув бувамын ашкандай,
урсыс давылдап басланганга дейим, токта.

- 15 Шуышлиди аклаган эм шуышсизди
шуышлеген —
Раббий экевиннен де шийкенеди.
- 16 Акмактынъ колындагы акшадан не пайда,
оқымага суьймесе?
- 17 Дос кайсы заманда да суьеди,
эм кардаш та кайгынъды боьлмеге тувган.
- 18 Тек акылсыз аьдем баска биревдинъ
борышын
тоьлевдинъ яваплыгын мойнына алар.
- 19 Ким урсыс суьеди, сол куьнады суьеди,
мактаншак оззининъ йыгылувын излейди.
- 20 Алсувдыр юрек етимисли болмаяк,
оьтирик соьйлеген баьлеге туьсеек.
- 21 Акмакты тапканга кайгы;
акылсыздынъ атасына суьйиниш йок.
- 22 Кувнак юрек дарман болар,
кайгылы рух суьеклерди курытар.
- 23 Бетсиз озкимши, абдилликти териске
бураяк уьшин,
карынды ясырып алар.
- 24 Акыллы аьдем карасын даналыктан
айырмаc,
акмактынъ коьзлери ердинъ шетлеринде
калар.
- 25 Акмак ул — атасына кайгы
эм анасына куьйик.
- 26 Шуышсизди язалав
эм дурыс куллыкшыды таяклав — терис.

- 27 Билимли аьдем соьйлегенде ойланып
соьйлейди,
ойшыл да — тынышлы.
- 28 Ундемесе, акмакты да дана деп,
тилин токтатса, ойшыл деп ойланарлар.

18 ¹Ямагат пан катнаспаган тек оьзин ойлайды,
ийги кенъеске дайым карсы шыгады.

- ² Акмакка анълавдан суьйиниш йок,
ол тек оьзининъ ойын билдирмеге суюеди.
- ³ Бетсизликтен сонъ шийкенуьв,
а уятлыктан сонъ маскаралав келер.
- ⁴ Аьдем соьзи — терен сув кибик,
даналыктынъ булагы — токтамаган
агындай.
- ⁵ Шуьшлиди аклав
эм шуьшсизди аьдилликтен айырув —
терис.
- ⁶ Акмактынъ тили урсыска аькеледи,
онынъ авызы тоьбеленуьвге
йолыктырады.
- ⁷ Акмактынъ авызы ога баьле аькелер,
оьз тили оьзине тузак салар.
- ⁸ Тилшидинъ соьйлеген ялан соьзлери
таьтлилер кибик курсакка киредилер.
- ⁹ Куллыгында эриншек —
бузувшыдынъ кардашы.
- ¹⁰ Раббийдинъ аты — берк кала;
туврашыл сонда кашса — кутылаяк.

- 11 Байдынъ байырлыгы – беркитилген шахар,
бийик беркитпе ирге болып коьринеди ол.
- 12 Суьринип йыгылаяктан алдын аьдем юреги
менменсийди,
а сабырлык данъкланувдынъ алдында
келеди.
- 13 Тыньламай явап беруьв –
акмаклык эм уятлык.
- 14 Аьдемнинъ коьнъили оны маразда
куьшлендирер,
ама юреги кайырылганга ким ярдам этер?
- 15 Ойшылдынъ акылы билим алады,
эм даналардынъ кулаклары оны излейдилер.
- 16 Савга аьдемге йол ашады
эм оны аькимлерге алып келеди.
- 17 Даваласканда баска биреви келип
анълатканга дейим,
биринши болып анълаткан дурыс болып
шыгар.
- 18 Сыбага эрисуьвди токтатады,
куьшли куьндеслерди ярастырады.
- 19 Хаьтери калган кардашлар каладан да берк,
урсысувлары капылардынъ тиеклериндей
оларды боьледилер.
- 20 Шешенлик пен аьдем карнын тойдырар,
соьзлери мен ток болар.
- 21 Тилде – яшавдынъ эм облимнинъ куьши,
ким соьйлеспеге суьеди, сол онынъ
емисин ер.

- 22 Хатын табып алган, берекет табады
эм Раббийдинъ рагимлигин алады.
- 23 Ярлы рагимлик тилейди,
бай аьдем каты явап береди.
- 24 Коьп досы болса да, аьдем баьлеге йолыгар,
ама кардаштан да ювык дос бар.

19

- ¹ Алсувдыр акмактан эсе,
туврашыл ярлы колай.
- 2 Билимсиз шалысув маьнесиз;
асыккан да янъылар.
- 3 Аьдем акылсызлыгы ман яшавын зыянга
шыгарады,
соны уьшин Раббийге ашувланар.
- 4 Байлык досларды коьп этер,
ярлыды досы да таслар.
- 5 Ялан шаат шуьшине йолыктырылмай
калмаяк,
алдашы да язадан кутылмаяк.
- 6 Коьплер басшыга ялынадылар,
эм савгалар беретанга баьри де дос
болады.
- 7 Ярлыды савлай кардашлары коьрип болмайды,
суьйтип те дослары кашып юредилер!
Ярдамга шакырганда, биреви де
табылмайды.
- 8 Даналыкты байыр эткен озининъ янын
суьеди;
ойшылыкты саклаган ийгилик табар.

- 9 Ялан шаат язасын табаяк,
алсувдыр йойылаяк.
- 10 Акмакка байлыкта яшамага ярамайды,
сойтип те кулга мырзаларга басшылык
этуьв болмайды.
- 11 Акыллы аьдем ашувын токтатар;
корлавларга эс бермеви мен данък табар.
- 12 Патшадынъ ашувы арсланнынъ акырувы
кибик,
а онынъ разылыгы — коьгоьлендеги
шыктай.
- 13 Акмак ул — атасына баьле,
урыскак пише — токтамай аккан
тамшыдай.
- 14 Уьйлер эм байлык — атанънан калган асаба,
а акыллы пише — Раббийден.
- 15 Эриншеклик терен уйкыга аькетеди;
ислемеге суьймеген аш болып юреек.
- 16 Алладынъ буйрыкларын толтыратаган
яшавын саклар,
туткан йолына эс бермеген — аьжелге расар.
- 17 Ярлыларга рагимлик коьрсеткен, Раббийге
борыш бергендей,
Ол да онынъ ийгилигин кайтарар.
- 18 Улынъды, уьмит бар эсе, тербияла,
онынъ оьлимине шуьшли болма.
- 19 Ашувшан язасын алсын;
эгер оны куткарсанъ, тагы да куткармага
керек боларсынъ.

- 20 Кенъести тынъла эм насихатты кабыл эт,
келеекте дана боларсынъ.
- 21 Аьдемнинъ юреги мыратларга толы,
тек Раббийдинъ буйырыгы толаяк.
- 22 Аьдем алаллыкты истейди;
алсувдыр болганнан эсе, ярлы болганынъ
колай.
- 23 Раббийден корккан узын оьмирли болар;
ток ятар эм баьле оннан узак болар.
- 24 Эриншек колын тепшекке узатар,
ама авызына аькетпеге эринер.
- 25 Маскаралавшыды таякла, яхил де акылын
йыяр;
акыллыга тек терислигин айтсанъ да, ол
анълар.
- 26 Атасын тонап, анасын кувган ул –
беташкыш эм уятсыз.
- 27 Насихат тынълавды токтатсанъ, улым меним,
сен билим соьзиннен эрек кетерсинъ.
- 28 Уятсыз шаат аьдилликти маскаралайды,
залымнынъ авызы куьнады йийди.
- 29 Маскаралавшыларга язалар,
акмаклардынъ да аркаларына
тоьбеленуьвлер аьзирленген.

20 ¹Шарап – корлавшы, боза – кыздырувшы;
коьп ишип адаскан акыллы тувыл.

² Патшадынъ ашувы арсланнынъ
акырыгындай;

- оны ашувландырган — яшавы ман тоблеек.
- 3 Урсыска бармав — аьдемге абырай косар,
аьр акмак кавгага асыгар.
- 4 Эриншек заманы ман ерди айдамас,
аслык йыйганда излеп, бир зат таппас.
- 5 Аьдемнинъ юрек туьбиндеги ниетлери —
терен сувлардай,
акыллы аьдем оларды шайып шыгарар.
- 6 Коьплер оьзлерин бек сенимли деп
атайдылар,
ама шынты алал аьдемди кайдан табып
болар?
- 7 Туврашыл минсиз яшав ман яшайды,
оннан сонъ онынъ балалары бактылы!
- 8 Патша, оькимлик такка олтырганда,
баьри яманлыкты коьзи мен йок этер.
- 9 Ким айтпага болар:
«Мен юрегимди тазаладым, мен
куьнасызбан», — деп?
- 10 Терис шекки эм терис тас оьлшемлер —
Раббий экевин де коьрип болмайды.
- 11 Балады да онынъ ислерине,
аьрекетлерининъ таза, тувра болганына
коьре таныйдылар.
- 12 Эситетаган кулакларды да, коьретаган
коьзлерди де
Раббий яраткан.
- 13 Уйкышыл болма, ярлы боларсынъ,
уяв бол, асынъ мол болар.

- 14 Сатып алувшы: «Аьруьв тувыл, аьруьв
тувил» – деп айтар,
ама шыгып кеткенде, алганы ман мактанар.
- 15 Алтын бар, эм коьп асыл таслар,
ама аьлимнинъ тили – сийрек расатаган
казна.
- 16 Танымаганнынъ борышын мойнына
алганнынъ абасын ал,
ят аьдем уьшин кепил* болганнан
кепиллигин ал.
- 17 Алдав ман табылган ас аьдемге таьтли болар,
ама оннан сонъ авызы кумга толаяк.
- 18 Ой-ниетлерди баскалар ман кенъесип
уьмитле;
эгер кавга эте болсанъ, даналардан кенъес
изле.
- 19 Авызын тыймаган босавыз бан айкаспа,
сырларыньды ашар.
- 21 Басында асыгып алынган асабалык,
сонъында ийгилик аькелмеек.
- 22 «Мен хаьтеримди калдырганга оьшин
береекпен», – деп айтпа,
Раббийге тапшыр – Ол сени куткара.
- 23 Раббий туьз болмаган тас-оьлшемлерден
шийкенеди,
алдайтаган шеккилерге разы болмайды.
- 24 Аьдемнинъ абытларын Раббий йоьнетеди,

* 20:16 *Кепил* – поручитель.

- аьше аьдем оьзининъ юреек йолын калай билер?
- 25 Аьдем, асыгып Аллага бир зат багысласа, сонъ да берген антына оькинсе, оьз оьзине тузак салады.
- 26 Акыллы патша бетсизлерди шелтейди, ол оларды аслык таптайтаган тегершик пен бастырады.
- 27 Аьдемнинъ рухы – онынъ савлай буьтинлигининъ теренине дейим тергейтаган Раббийдинъ шырагы.
- 28 Патшады рагимлик эм акыйкат коршалайды, ол рагимлик пен тагын беркитеди.
- 29 Яслардынъ данъкы – куьште, картлыктынъ кадири – агарган шашы.
- 30 Яралайтаган согувлар аьдемди яманлыктан тазалайды, тоьбелев юрегин терениннен тазалайды.

21 ¹ Патшадынъ юреги Раббийдинъ колында аккан сувдай:

- Ол кайсы тарапка суйсе, сонда оны актырар.
- 2 Аьдем туткан баьри йолларды туьз деп санайды, ама Раббий онынъ ниетлерин сынап карайды.
- 3 Курманлыклар шалганнан эсе,

- аьдилликти эм туьзликти саклаганды
Раббий яратады.
- 4 Оьктем карас эм оьктем юрек –
бетсизге шырактай, ама ол куьна.
- 5 Шалыскан аьдемнинъ ой-ниетлери
моллыкты аькелер,
а асыккан тек ярлылыкка ушырар.
- 6 Алсувдыр тил мен йыйналган байлык,
ол аьжел излегенлердинъ ушып кеткен
бувы.
- 7 Залымларды эткен зорлыклары йок этер,
неге десенъ олар аьдилликти кабыл
этпейдилер.
- 8 Куьналыдынъ туткан йолы аьйлекер,
а таза юреклидинъ ислери тувра.
- 9 Уйди урыскак пише мен боьлип
яшаганнан эсе,
уйдинъ тоьбесининъ бир муьйисинде
яшаган колай.
- 10 Залым яманлык куьсейди,
ювыгы оннан рагимлик таппаяк.
- 11 Маскаралавшы оьшине еткерилсе,
анъкылдак акылланар;
дана насихат алса, тагы да билимли
болады.
- 12 Алла – аьдил: бетсиздинъ уьйин белгилейди
эм ога аьжел йибереди.
- 13 Ким ярлылардынъ бакырыгын эситип
кулагын япса,

- оьзи де бир куьн соьйтип кышкырыкляяк,
оны бирев де эситпеек.
- 14 Ясыртын савга ашувды тыныстырар,
аба ишинде ясыртын сугылган карын
шамланувды токтатар.
- 15 Аьдил оьким шыгарылса, туврашылларга
суьйиниш,
залымларга коркыныш аькелер.
- 16 Ким акылдынъ йолыннан туьссе,
сол оьлилердинъ арасында тыншаяк.
- 17 Ойын-той суьйгенлер ярлы болаяклар,
шарап эм баалы майларды суьйген
байымаяк.
- 18 Арамзаде туврашылдынъ орнына,
кыянатшы алалдынъ орнына тоьлев
болар.
- 19 Шоьлде яшаганынъ колай,
урыскак эм ашувлы пише мен
яшаганнан эсе.
- 20 Данадынъ уьйинде таьтли ас эм зейтун
майы йьйылган,
акмак десенъ баьрин шашар.
- 21 Туврашылыкка эм суьювге ымтылган
узын оьмир, аманшылык эм данъклык
табар.
- 22 Дана куьшлилердинъ шахарын басып алар,
олар сенген беркитпеди де шашар.
- 23 Авызы эм тилине ие болган
оьзин баьледен саклайды.

- 24 Оьктем, коькирек аьдемге «маскаралавшы»
деп аталады;
ол эсапсыз уйкен менменлиги мен –
этеди.
- 25 Эриншектинъ истеклери оны обьтирер,
неге десе онынъ коллары куллыктан
кашадылар.
- 26 Куьн узагы ол алмага куьсейди,
а туврашыл аямай береди.
- 27 Залымлардынъ курманлыгыннан Алла
шийкенеди;
яман ой-ниет пен этилген курманлык
оннан да бесбетер.
- 28 Алдавшы шаат йойылар,
а эситкенин туьз айтатаганнынъ соьзи
саналар.
- 29 Бетсиз аьдем юзин йигерли этип коьрсетер,
а туврашыл тутаяк йолын ойланар.
- 30 Раббийге карсы болган
не акыллылык, не ойшылык, не ой-ниет
етимисли болмаяк.
- 31 Атты согыс куьнине аьзирлейдилер,
енъуьвди Раббий береди.

- 22** ¹Уллы байлыктан эсе, абырайлы ат
казанмак ийги,
яхшы данък куьмис эм алтыннан колай.
- ² Бай эм ярлы мине не мен усайдылар:
олардынъ экевин де Раббий яраткан.

- 3 Акыллы кавыфлыкты коьрип – басын
куткарар,
акмаklar юре берерлер – эм зыянлык
табарлар.
- 4 Сабырлык эм Раббийден коркув ушин
савга –
байлык, данък эм узын оьмир.
- 5 Залымнынъ туткан йолында – тегенеклер
эм тузаклар бар;
яшавын суьйген аьдем сол затлардан эрек
калар.
- 6 Балады ястан тувра йолга салсанъ,
ол картайганда да сол йолдан таймас.
- 7 Байлар ярлыларга басшылык этедилер,
эм борышлы акша бергенге кул.
- 8 Йорыксызлыкты оьрлендирген баьлеге
йолыгар,
онынъ ашувынынъ аса таягы да йок болар.
- 9 Юмарт аьдем наьсипли,
неге десе ол ярлы ман асын боьледи.
- 10 Маскаралавшыды кув, сол заман
душпанлык та кетер,
урсыс-талас йок болар.
- 11 Ким юрек тазалыгын суьеди эм аьруьв айтады,
сога патша дос болар.
- 12 Раббийдинъ коьзи билимнинъ иесин
саклайды,
кыянатшылардынъ соьзлерин унамайды.
- 13 Эриншек: «Орамда арслан!

- Эгер мен шыksam, олеекпен», – дейди.
- 14 Зийналык эткен пишединъ тили – терен
шонъкыр;
- Раббийди ашувландырган сонда туъсер.
- 15 Акмаклык баладынъ юрегине байланган,
ама таяк оны туъзетер, акмаклыктан
кутарар.
- 16 Байымак ушин ярлыларды корлайтаган,
байларга савгалар беретаган ярлы болаяк.
- 17 Даналардынъ соъзин кулак салып тынъла,
юрегинъди меним окувума карат.
- 18 Эгер сен оларды озинъде сакласанъ,
эгер олар сенинъ тилинъде болсалар, ийги
болар.
- 19 Раббийге сениминъ болсын деп,
буъгуын мен сол затларга сени уйретемен.
- 20 Мен сага отыз акыл-кенъес соъзин,
уйретуув эм билим соъзлерин язбадымма,
21 акыйкаттынъ ыйнанымлы соъзлерине
уйренип,
сени йибергенлерге тувра явап аккелмеге
амалынъ болсын деп?
- 22 Ярлыды, ярлы деп, тонама;
оькимде муктажлыды эзиетлеме.
- 23 Олардынъ исин Раббий корыяк,
оларды тонайтаганлардынъ яшавларын
алаяк.

- 24 Ашувшан ман ман дос болма,
енъил шамланатаган ман айкаспа;
25 аьдетлерине уьйренип,
тузакка туьсерсинь.
- 26 Биревдинь борышларына кепил болма,
кол берип, борышын мойнынъа алма.
27 Эгер сен борышларды тоьлемеге акша
таппасань,
аьле тоьсегиньди тартып аларлар.
- 28 Ата-бабалардан калган мажады коьширме.
- 29 Коьресиньме озининь исинде уста
болганды?
Ол патшаларга кызмет кылаяк, бос
аьдемлерге кызмет кылмаяк.

- 23** ¹Басшы ман ас ишпеге олтыраман
дегенде,
алдынъда не болганын тешкеруьвли кара,
2 мойнынъа пышак туска,
эгер аска тоймайтаган болсань.
3 Басшыдынъ таьтли зияпетлерин истеме,
неге десе ол алдав ас.
- 4 Оьзиньди байлыктынъ артыннан шабып
кыйнама,
акылынъ болсын оьзиньди токтатпага.

- 5 Байлык, коьз ашып юмганша, йок болар;
канатланып, карагус кимик, коькке ушып
кетер.
- 6 Кызганшак аьдемнинъ асын иште,
онынъ зияпетине коьзинъ карамасын;
7 неге десе сондай аьдем аьр заман обзининъ
шыктажлары акында ойланады.
Сага «Аша эм иш», – деп айтар, ама
акылында баска ой.
- 8 Аз-маз еген асынъды кусарсынъ,
сенинъ мактавларынъ да босына кетер.
- 9 Акмак пан соьйлеме: сенинъ акыл
соьзлеринъди ол бир затка санамас.
- 10 Ата-бабалардан калган мажаларга тийме,
оьксизлердинъ ерине колыньды узатпа;
11 неге десе олардынъ Корувшысы Алла
куватлы;
Ол сага карсы шыгып олардынъ
ислерининъ ягы болаяк.
- 12 Юрегинъди окувга бер,
кулагынъды – акыл соьзлерге.
- 13 Балады тербиясыз калдырма;
таяк пан язаласанъ, яшавын облимнен
сакларсынъ.
- 14 Таяк пан язаласанъ,

яшавын облилердинъ дуныясыннан
куткарарсынъ.

- 15 Улым меним, эгер сенинъ юрегинъ акыллы
болса,
сол заманда меним де юрегим куванар.
- 16 Сенинъ тилинъ мага акыйкат сойилесе,
меним яным суьйинер.
- 17 Юрегинъди куьналыларды куьнлемеге берме,
ама дайым да Раббийден коркып яша.
- 18 Шексиз, сенинъ келеегинъ бар,
сенинъ уьмитинъ уьзилмеек.
- 19 Улым меним, тынъла, акыллы бол,
юрегинъди тувра йолда сакла.
- 20 Керегиннен артык шарап ишип,
эт ашап юргенлердинъ ишинде болма.
- 21 Ишкиши эм обыр ярлы болаяк,
уйкышылык оларды йыртык, тозган
кийимлерге кийдиреек.
- 22 Сага яшав берген атанъа тынъла,
картайганда ананъды корлама.
- 23 Акыйкатлыкты тавып, оны сатпа,
тербияга эм акылбалыкка ие бол.
- 24 Туврашылдынъ атасы суьйинеек,
дана улдынъ атасы куванаяк.

- 25 Сенинъ атанъ да, ананъ да суыйинсинлер;
сени тапкан да кувансын.
- 26 Улым меним, мени юрегинъ мен тынъла,
меним калай яшаганыма коьз сал.
- 27 Неге десе каьхпе – терен шонъкыр,
зийна этуьвши пише – туьпсиз куйы.
- 28 Каракшыдай болып, ол ясырынып куьтеди
эм коьп эркеклерди йолдан шыгарады.
- 29 Кимде кайгы? Кимде баьле?
Кимде урсыс? Кимде шагув?
Кимде, шуьши болмай, тоьпештинъ ызлары?
Кимде кызыл коьзлер?
- 30 Шарап ишип коьп заман олтырган,
ким шарапка татувлар косып тартпага
суыйгенлер.
- 31 Кызыл шарап тостакайда кайнап,
йылтырап, енъил ишилгенине карама!
- 32 Сонъында йыландай болып, тислейди,
кара йыландай шагады.
- 33 Коьзлеринъ сенинъ коркынышлы бир затлар
коьреек,
акылынъа болмаяк ойлар келеек.
- 34 Сен, денъиздинъ тап ортасында,
кеме дирегининъ йогарында уйклап
яткандай болаяксынъ.
- 35 «Мени тоьбеледилер, – деп айтаяксынъ, –
ама бир ерим де авырмады;

ишимди куйып соккышладылар, а мен
бир зат та сезбедим!
Тагы да шарап ишер ушин кайзаман мен
уянар экенмен?»

- 24** ¹Залымларга куьнлеме,
олар ман бирге болмага ымтылма,
² неге десе олардынъ акылында тек зорлав,
эм авызлары тек яманлык акында соьйлер.
- ³ Даналык пан уьй салынады,
акыл ман беркийди;
⁴ билим онынъ боьлмелерин
баалы эм ярасык мал-муьлк пен
толтырады.
- ⁵ Даналык куьштен,
билим куваттан ийги.
⁶ Согысар ушин сага дана кенъес керек,
а енъуьв ушин коьп кенъесшилер керек.
- ⁷ Акмак даналыкты анъламас;
шахардынъ йыйынында айтаяк заты йок.
- ⁸ Ким яманлык этпеге ойланады,
ога кыянатшы дерлер.
⁹ Акмактынъ ой-ниетлери – куьна,
маскаралавшыдан аьдемлер
шийкенедилер.

- 10 Сен баэле куын карувсызлык коьрсетсенъ,
сенинъ куьшинъ йокка сайы.
- 11 Оьлимге абдилсиз абкетилетаганларды
босат,
ажеллерине баратаганларды куткар.
- 12 Мине сен айтасынъ: «Ах, биз оны
билмейтаган эдик», – деп,
ама юреклерди Сынайтаган (Алла) оны
анъламаспа?
Сенинъ яшавынъды Саклавшы (Алла)
оны билмеспе?
Аьше, Ол аьр кимге куллыкларына коьре
бермеспе?
- 13 Улым меним, бал аша, ол бек аьруьв;
балавыз да тамакка таьтли келер.
- 14 Бил: сенинъ янынъа солай даналык;
эгер сен оны тапсанъ – сенинъ келеегинъ
болар,
уьмитлеринъ де соьнмес.
- 15 Туврашылдынъ уьйининъ касында,
карактай болып,
ясырынып шапкынлык этпе, онынъ
отягасын шашпа.
- 16 Туврашыл, ети кере йыгылса да,
аяк уьстине коьтерилер,
а залымларды баэле бастырар.

- 17 Явынъ йыгылганда, суйинме;
ол суйрингенде, юрегинъ шатланмасын,
18 неге десе Раббий сол затты коьрер эм сага
разы болмас,
явынъа каратылган ашувын токтатар.
- 19 Залымларга ашувланма,
бетсизлерге куьнлеме,
20 неге десе залымлардынъ келееги йок,
бетсизлердинъ шырагы да соьнеек.
- 21 Улым меним, Раббийди эм патшады
оьрметле
эм бас коьтеретаганлар ман айкаспа.
22 Неге десенъ олардынъ экевиннен де
анъсыздан баьле келер,
эм ким биледи, кайдай кыйынлыклар
олар сол аьдемлерге йиберерлер?
- 23 Мине тагы да даналардынъ ой-кенъеслери:
- Оькимде хаьтерге карав келиспейди.
24 Шуьшли болганга: «Сен шуьшсизсинъ», —
деп айтканга,
баьри халклардан эм миллетлерден
аьдемлер каргыслар айтарлар,
оны коьрип болмаслар.
- 25 Шуьшлиге оьким шыгарганлар етимисли
болаяклар,

- 26 баъри де оларга разы болаяк.
Тувра явап — авыз оьпкендей.
- 27 Тыста куллыкларыньды этип кутыл,
кырларыньды йыйнастыр,
сонъ уьйинъди калап басламага боласынь.
- 28 Шуьши болмаган ювык аьдеминъе карсы
шаатлык этпе,
обзинънинъ авызынь ман оьтирикти
айтпа.
- 29 Айтпа: «Ол мага не зат эткен болса, мен де
солай этермен;
мен ога керисин берермен», — деп.
- 30 Мен эриншектинъ кырынынъ шети мен
бара эдим;
акылсыздынъ юзим бавынынъ яны ман
бара эдим.
- 31 Баъри зат та шобкирликке толган,
яман оьсимликлерди бастырган,
тастан каланган кора да опыраган.
- 32 Мен бу затка карап, ойладым,
эс бердим эм деристи анъладым:
- 33 бираз уйкларсынъ, бираз мызгап аларсынъ,
бираз да колларыньды омыравынъа
салып, ятарсынъ,
- 34 ярлылык, карактай,
муктажлык тонавшыдай болып, келер сага.

25 ¹Мине, Юдадынъ патшасы Езекиядынъ аъдем-
лери мен йыйылган, тагы да Сулейманнынъ
таварыхлары:

- 2 Алладынъ данъкы — исти сыр ман
капламак,
патшадынъ данъкы — исти ашыклав.
- 3 Кобклер бийиклиги мен, ер теренлиги мен,
сойтип те патшадынъ юреги анълап
болмастай.
- 4 Куъмисти косылган затлардан тазаласанъ,
устадынъ колыннан савыт шыгар.
- 5 Патшадынъ яныннан намыссызды
тайдырсанъ,
онынъ тагы туврашыллык пан беркер.
- 6 Патшадынъ алдында мактанма
эм уллылар арасында орын алма.
- 7 Аксуьеклер арасында сени
корлаганнан эсе,
ийгиси сол, ол озси сага: «Кел, кобтерил
булайга», — деп айтса.
- 8 Коьргенинъди сол сабатлей обкимге
аькелмеге асыкпа.
Сонъында ювыгынъ эткен затынъ
ушин
сени уялтса, не зат этерсинъ?
- 9 Эгер ювыгынъ ман дава юргисте болсанъ,
баска биревдинъ сырын ашпа;

- 10 неге десенъ оны эситкен сенинъ бетинъди
ашар,
эм яман данък сеннен айырылмас.
- 11 Заманы ман айтылган келисли соьз,
куьмис табаклардагы алтын алмалардай.
- 12 Данадынъ шуьшлеви ийги эситетаган
кулакка
алтын сырға яде таза алтыннан безектей.
- 13 Алал элши, аслык орув заманынынъ
эсапсыз иссилигин кар сувыгы
елемиклендиргендей;
оны йиберетаган бийининъ юрегин
коьтереди.
- 14 Савга этпей турып, савгалары ман
мактанатаган аьдем,
ямгыр алып келмеген булытлар ман елге
усайды.
- 15 Бийди сабырлык пан ынандырмага болаяк;
юмсак, табтли тил суьекти де ун этеди.
- 16 Бал таптынъма — сага не кадер керек болса,
сол кадер аша,
а коьп ашасанъ, кускынъ келер.
- 17 Досынънынъ уйине сийрек бар,
неге десе сеннен арып, сени коьрип болмас.
- 18 Ювыгына ялган шаат эткен аьдем —
шокпарлы таяк, кама яде биз октай
оьлтируьвши.

- 19 Баэле келгенде намыссызга уьмит этуьв –
ширик тис яде аксак аяк кимик.
- 20 Юрегинде дерти болганга йырлав,
сувык куьн кийимин шешуьвге яде ярага
сиркесувды куювга усайды.
- 21 Эгер сенинъ явынъ аш болса – оны
тойдыр;
сув ишкиси келсе – сув ишир.
- 22 Суьйткенде, сен оны басына янып турган
коьмир йыйгандай уялтаяксынъ,
а сени Раббий савгалаяк.
- 23 Керуьвден келген ел ямгыр аькеледи,
ялган соьзлер юргистуьвши – ашувлы
юзлерди.
- 24 Уьйди урсыскак пише мен боьлип
яшаганнан эсе,
уьйдинъ тоьбесининъ бир муьйисинде
яшаганынъ колай.
- 25 Узак ерден келген ийги хабарлар
сувсызлыктан кыйналган аьдемге сувык
сувдай.
- 26 Намыссызларга йол беретанган туврашыл,
булганган шоқырактай, кирленген
булактай.
- 27 Коьп бал емеге ярамайды,
соьйтип те дайым данъклык излеген
ярамайды.
- 28 Беркитпелери опыраган сахар калай болса,
озин ыслап билмеген аьдем солай.

- 26**¹ Язда кардай, аслык орувда ямгырдай,
соьйтип те акмакка даньк тийисли тувыл.
- ² Ары-бери ушкан торгайдай, ушып кеткен
карлыгаштай,
соьйтип те терислиги болмаганга
айтылган каргыс соьз бослыкка кетер.
- ³ Атка камшы, эшекке — ювен,
акмактынъ аркасына да таяк тийисли!
- ⁴ Акмакка акмакша явап берме,
ол болмаса сол аьдемдей боларсынъ.
- ⁵ Акмакка акмаклығына тийисли явап бер,
ол болмаса оьзи оьзине дана болып
коьринер.
- ⁶ Акмактан хабар йибермек —
аякларыньды кескендей, ув ишкендей.
- ⁷ Акмактынъ авызында такпак,
аксактынъ тувра баспайтаган аякларындай.
- ⁸ Акмакка сый беруьв,
тасты сакпанга* байлагандай.
- ⁹ Акмактынъ авызында такпак,
эсириктинъ колындагы тегенектей.
- ¹⁰ Акмакты яде раскан биринши аьдемди
куллыкка алушы,
аьр расканды яралайтаган ок атувшыга
усайды.
- ¹¹ Калай ийт кускан ерине кайта болса,
солай акмак акмаклығын кайтарады.

* 26:8 *Сакпан* — праща (оружие).

- 12 Эне, коьресинъме, озин оззи данаман деп
санайтаганды?
Сол аьдемнен эсе, акмакка сенуьв коьбирек.
- 13 Эриншек айтады: «Йолда арслан!
Арслан орамларда кезеди!»
- 14 Эсик тыйгышларында калай айлана болса,
эриншек те солай тоьсегинде айланады.
- 15 Эриншек колын тепшекке узатканнан,
солай бир арыган, алганын авызына
еткералмайды.
- 16 Сак болып явап беретаган ети аьдемнен эсе,
эриншек оззин акыллы деп санайды.
- 17 Ийтти кулакларынан ыслайтаган да,
озып бараятырып биревлердинъ урсысына
киресетаган да бирдей.
- 18 Акылынан авыскандай янган окларды
ян-якка атып, оьлим шашатаган,
19 тап сондай, оззининъ ювыгын алдап:
«Мен ойнап айттым», — дейтаган да.
- 20 Отын болмаса, от янмас,
тил юргистуьвши болмаса урсыс соьнер.
- 21 Коьмир иссилик уьшин эм отын ялын
уьшин болгандай,
урсыскак аьдем дава уьшин.
- 22 Тил юргистуьвшидинъ соьзлери —
карынга туьсетаган таьтли астай.
- 23 Балшыктан яратылган шоьлмекке
ялатылган туьс беретаган сув да,
яман юректинъ таьтли соьзлери де бир.

- 24 Душпан соьзлери мен алдайды,
юрегинде яманлык саклайды.
- 25 Соьзи таьтли болса да, ога ьйнанма,
онынъ юрегинде ети яманлык.
- 26 Коьрип болмавын ясырса да,
ямагаттынъ алдында явдынъ яман ниети
ашылаяк.
- 27 Шонъкыр казувшы оьзи сол шонъкырга
туьсеек;
тас тыгыртканга тас тымалар.
- 28 Алдайтаган тил яралаганларын коьрип
болмас,
ялынатаган авыздан баьле келер.

- 27** ¹ Эртенги куьн мен мактанма,
сен эртен не болаягын билмейсинъ.
- ² Оьзинъ оьзинъди мактама,
баскадынъ тили сени мактасын.
- ³ Тас авыр, кум да авыр,
ама акмактынъ аькелген баьлеси
экевиннен де авыр.
- ⁴ Ашув аямас, каарланув тыйылмас,
ама ким куьнлевге таянар?
- ⁵ Суювинъди ясырганнан эсе,
ашык шуьшлев колай.
- ⁶ Дос урсысса да, ак юректен бетлер,
душпан суймегенине объуьвин аямас.
- ⁷ Тойган аьдем балавызды да таптар,
аш аьдемге ашы да таьтли болып коьринеди.

- 8 Уясыннан айырылган кус калай болса,
юртыннан айырылган аьдем де солай.
- 9 Ийис-кокыс май эм туурли аьруув ийисли
затлар юректи суьйиндиреди,
соьйтип те достынъ ак юректен берген
маслагатын тынъламага суьйинишли.
- 10 Досынъды эм атанънынъ досын таслама,
сага баьле келгенде, кардашынънынъ
уьйине барма.
Янынъдагы конъысынъ ийги,
узактагы кардашынънан эсе.
- 11 Улым меним, акыллы бол, меним юрегимди
суьйинт;
сол заманда, мени шуьшлейтаганларга не
айтпага керегин билеекпен.
- 12 Акыллы кавыфлыкты коьрип — ясырынар,
тентеклер токтамай барадылар эм
язаларын табадылар.
- 13 Таныс болмаган ят аьдемнинъ борышын
мойнына алганнынъ кийимин ал;
ят пише уьшин кепил болганнынъ
аманатын ал.
- 14 Танъ атар-атпас ювыгын коьтеринки давыс
пан саламлаган,
каргаганга саналар.
- 15 Ямгырлы куьн токтай билмеген тамшылар
эм токтай билмеген урсыскак пише —
бирдей.
- 16 Оны токтатув — елди токтатканга

- яде майды онъ колынъда сыкканга усайды.
- 17 Темир темирди кайрагандай,
аьдемлер де бир бирлерининъ акылын
откирлейдилер.
- 18 Ким ынжырга карав береди, сол емисин де
ашаяк,
а ким бийининъ акында каьр шегеди, ога
сый берилеек.
- 19 Сув уьстинде аьдемнинъ юзи биялада
коьрингендей,
аьдемнинъ юреги де — аьдемде.
- 20 Аьжел эм ахырет тоювды билмейдилер,
соьтитп те аьдемнинъ коьзи тоймайды.
- 21 Куьмис те, алтын да отта шыныккандай,
аьдем мактав ман сыналады.
- 22 Акмакты, бийдайды туьйгендей этип,
келиге салып туьйсень де,
онынъ тентеклигин оннан айырып
болмаяк.
- 23 Малларынънынъ аьлине тешкеруьвли кара,
суьруьвлеринъе де эс бер.
- 24 Байлык оьмирлик тувыл,
таж да баьри несиллерге калмас.
- 25 Пишенди шалганда, янъы коьгоьлен шыгып
баслар,
оны тавлардынъ тоьслеринде йыярлар.
- 26 Сол заманда козылар сени кийим мен
аьжетсизлер,

эшкилер де кырлар сатып алмага амал
берерлер.

- 27 Сенде, озинъди эм аелинъди
тамакландырмага,
сойттип те таавкелерине да азыкка бермеге,
эшки суьтинъ мол болаяк.

28 ¹Залым, оны бирев де артыннан кувмаса
да, кашады;

туврашыл — арслан кимик юрекли.

- 2 Кыралда йорыксызлык болса, басшылар
коьп болады,
акыллы басшы болган кыралда баъри зат
орны орнында.

- 3 Ярлыларды корлайтаган басшы,
аслыкты йоятаган авыр ямгырдай.

- 4 Таураттагы шериаттан тайганлар,
залымларды мактайдылар,
а сол шериатты толтырганлар, оларга
шыгадылар.

- 5 Залымлар аьдилликти анъламайдылар,
а Раббийди излегенлер, аьдилликти
сонъына дейим анълайдылар.

- 6 Дурыс ярлы колай,
намыссызлык пан бай болган аьдемнен эсе.

- 7 Таураттагы шериатты толтыратаган —
ойшыл ул,
а обырлар ман досласкан, атасынынъ
бетин ашады.

- 8 Акшасын келимли борышкага берип
оьстиретаган, байлыгыннан
айырылар,
сол байлык ярлыларга юмарт болганга
буйыرار.
- 9 Таураттагы шериатты эситпеек ушин
кулакларын ябатаганнынъ
дувалары да Аллады шийкендиреди.
- 10 Туврашылларды яман йол ман алып
баратаганлар,
оьзлери салган тузакка туьсееклер,
а минсизлер ийги затларды асабага
алаяклар.
- 11 Бай оьзин дана деп санар,
ама акыллы ярлы онынъ ишиндегин
окыр.
- 12 Туврашыллар енъгенде, баьри де куванар,
а залымлар басшы болганда, аьдемлер
ясырынар.
- 13 Оьзининъ куьналарын ясыратаган етимисли
болмаяк,
а куьналары болганын айткан эм оларды
калдырган, рагимлик табаяк.
- 14 Дайым да Алладан корккан, наьсипли;
ыйнат юрекли аьдем баьлеге туьсер.
- 15 Ярлыларга басшылык этетаган залым
акырган арсланга яде шапкынлык эткен
аювга тенъ.
- 16 Каты патша акылсыз;

- алдав ман табылган байлыкты
унамаганнынъ объмири узак.
- 17 Аьдем оьлтирген аьжели келгенге дейим
кашып юреек;
ога бир аьдем де ярдам этпесин.
- 18 Кимнинъ йолы тувра, баьледен кутылар;
кимнинъ йоллары терис, бирден йыгылар.
- 19 Оьзининъ ерин караган тойганга дейим
ашаяк,
а ким бос уьмитлердинъ артыннан
шапкан — ярлылыкка тоаяк.
- 20 Алал аьдемнинъ берекети коьп болар,
а бай болмага асыккан язасыз калмас.
- 21 Оькимде хаьтерге карав келиспейди,
аьдем бир кесек оьтпек уьшин де терис ис
этпеге болады.
- 22 Кызганшак аьдем байымага асыгады,
алдыда ярлылык саклайтаганы акында
хабары да болмай.
- 23 Теристи айтып уьйрететаган аьдем сонъында,
алсудыр тили болган аьдемнен эсе, коьп
сый табар.
- 24 Ким атасын, анасын тонап, «бу куьна
тувыл» дейтаган,
сол — аьдем оьлтиретаганлар ман бир.
- 25 Ашкоьз аьдем урсыс шыгарады,
Раббийге сенген етимисли болаяк.
- 26 Ким тек оьзине сенсе — акмак,
а ким даналыкка таянса, коркувсыз.

- 27 Ким ярлыларга береди, муктажлыкта
болмаяк,
а ким олардан коьзлерин ябады, коьп
наьлетленеек.
- 28 Залымлар басшы болсалар, аьдемлер
ясырынар;
олар оьлгенде, туврашыллар коьбееклер.

- 29** ¹Коьп кере айыплав соьзлерди эситкеннен
сонъ ыйнатланып туьзелмеген,
бирден аьжелин табаяк.
- 2 Туврашыллар коьп болсалар, аьдемлер
суьйинедилер;
залымлар басшылык этселер, аьдемлер
ынъыранадылар.
- 3 Даналыкты суьйген аьдем атасын
суьйиндиреди,
а каьхпелердинъ досы байлыгын шашады.
- 4 Патша аьдиллик пен кыралын беркитеди,
а карын алмага суьйген оны шашады.
- 5 Оьзининъ ювыгына ялынып, оьтириктен
аьруьв соьзлер айткан,
онынъ аяк астына тузак таслайды.
- 6 Залымды онынъ оьзининъ куьнасы
капканга алады,
а туврашыл йьрламага эм суьйинмеге
болады.
- 7 Туврашыл ярлылардынъ аклары акында
мутпайды,

- залым сол затлар акында ойланган да
этпейди.
- 8 Маскаралавшылар шахарды козгайдылар,
а даналар ашувды токтатадылар.
- 9 Дана акмак пан даваласса,
акмак ашувланар эм маскаралар,
тынышлык та болмас.
- 10 Канзепирлер айыпсыз аьдемди коьрип
болмайдылар,
а туврашыллар онынъ яшавын
корыйдылар.
- 11 Акмак ашувына тысав салмайды,
а дана оьзи оьзин ыслайды.
- 12 Эгер басшы алдавларга эс берсе,
онынъ оькимет куллыкшылары залым
боладылар.
- 13 Ярлы ман оны эзиетлейтаганнынъ арасында
бир ортак зат бар:
Раббий олардынъ экевининъ де
коьзлерине ярык берген.
- 14 Эгер патша ярлыларга аьдиллик пен
оькимлик этсе,
онынъ тагы оьмирлерге беркиек.
- 15 Балады таяк пан уьйретуьв даналык береди,
а тербия алмаган бала, анасынынъ бетин
ашады.
- 16 Залымлар коьп болганда, куьна оьсер,
ама туврашыллар олардынъ йойылганын
коьрееклер.

- 17 Улынды тербияласанъ, ол сага рахатлык
аькелер,
юрегинди суыйиндирер.
- 18 Алладан билим ашылмаса, халк тыювсыз
болады,
ама Таураттагы шериатты толтыратаган —
наьсипли.
- 19 Кулды тек соьз бен туьзетип болмас:
ол анълайды, ама эс бермейди.
- 20 Ойланмай соьйлескен аьдемди коьргенсинъме?
Оннан эсе акмакка сenuьв колай.
- 21 Кишкейден эркеленген кул
сонъында кайгы аькелеек.
- 22 Ашувшан урсыс тувдырады,
эм де оьзин оьзи ыслап билмеген коьп
куьналарга туьседи.
- 23 Менменсуьв аьдемди кемшитеек,
коьнъили сабыр болган данъкланаяк.
- 24 Караклар ман бир болган — оьзи оьзине
душпан,
ол каргыслар эситеди, ама акыйкатты
айтпага йигери батпайды.
- 25 Аьдемнен коркув — тузак,
а Раббийге сenuьв коркувсыз.
- 26 Коьплер басшыга йол излейдилер,
ама аьдиллик тек Раббийде.
- 27 Туврашыллар намыссызлардан
шийкенедилер,
а залымлар да — ак ниетлилерден.

30 ¹Якединъ улы Агурдынъ соьзлери, насихаты.

Бу аьдем булай айтады: «Арыдым, Алла!
Арыдым, Алла! Такатым таьвесилди!»

² «Шексиз, мен аьдемлер арасында энъ де
яхил аьдем;

менде аьдемнинъ акылы йок.

³ Даналыкка мен уйренмедим.

Алла – Кие; менде Онынъ акында билим
йок».

⁴ Ким коькке коьтерилип туьсти?

Ким елди аяларына йыйды?

Ким сувды абасына орады?

Ким ердинъ шеклерин белгиледи?

Онынъ аты ким?

Улынынъ аты ким?

Биле болсанъ, айт!

⁵ Алладынь аьр бир соьзи таза;

корынмага бир ер излейтаганлардынъ
баьрине ол калкан.

⁶ Онынъ соьзине соьз коспа,

неге десе Ол сага оьпкелер, эм сен
алдавшы болып шыгарсынъ.

⁷ Алла, эки затты Сеннен тилеймен;

мен оьлмей турып, тилегимди кайтарма.

⁸ Меннен алдавды эм оьтирикти эрек эт,

берме мага не ярлылыкты, не байлыкты;

- куынлик ырызкымды бер – етер.
- 9 Солай болмаса, мен тойганнан, Сени унамай,
«Ким ди Раббий?» – деп айтарман;
яде ярлылыкта калып, урлап,
Алламнынъ атын яманга шыгарарман.
- 10 Кулды иесининъ алдында яманлама;
яманласанъ, кулдынъ каргысы сага етер,
эм сен баъледе каларсынъ.
- 11 Бар сондай аьдемлер, аталарын
каргайтаганлар,
аналарына баа бермейтаганлар.
- 12 Бар сондайлар, кирлериннен тазаланмаганлар,
ама оьзлери оьзлерин таза деп
санайтаганлар.
- 13 Бар сондайлар, тислери кылыштай
– о, коьзлери оьктем, караслары
селекелейди!
- 14 Бар сондайлар, ярлыларды ер юзиннен,
тиленшилерди оьлилер ишиннен йок этер
уьшин
тислери кылыштай, як суьеклери
пышактай,
олар мазлумларды ер юзиннен,
ярлыларды аьдемлер арасыннан йок
этедилер.
- 15 Суьликтинъ эки кызы бар.
«Бер!» – деп олар кышкырадылар. – «Бер!»
Мине тойып билмеген уьш зат,

- бир заманда «Болды!» – деп айтпаган
добрт зат:
- 16 Облилердинъ дуныясы,
каратон карын,
дайым да сувсыз калган ер,
эм «Болды!» – деп айтпаяк ялын.
- 17 Ким атасын корлайды яде карт анасын санга
санамайды,
тогайдан каргалар онынъ коьзин
шоьплерлер,
карагуслар илесин шукуырлар.
- 18 Мине, мага анъламсыз болган, уш зат,
аьле, мен туьсинмеген добрт зат:
- 19 Карагустынъ калай коькте ушканы,
йыланнынъ калай каяда йылысканы,
кемединъ калай денъизде барганы
эм эркектинъ калай кызга ашык болганы.
- 20 Алал болмаган пишединъ аьрекети
сосындай:
ас ишип, авызын суьртип, булай айтады:
«Мен яман эш бир зат та этпегенмен».
- 21 Уш заттынъ астында ер сенъкилдейди,
добрт затты коьтералмайды:
- 22 патша болган кулды,
аска тойган акмакты,

- 23 байга баратаган бетсиз пишеди
эм уый бийкесининъ орнын алган
тавкеди.
- 24 Доъртеви ер уьстинде кишкейлер,
ама даналардан да дана:
25 кумырскалар — куьшли ырув тувыл,
ама язда азыгын йыяды;
26 кая тавшанлар — куьшли ырув тувыл,
ама уйлерин каяларда курадылар;
27 шегерткеде патша йок,
ама аьскер йорыгы ман шыгады;
28 кесерткиди кол ман ысламага болады,
ама патшадынъ сарайында да болады.
- 29 Мине абытлары ярасык эм коьркли болган
уьшев,
аьле олар доьртев де боладылар:
30 арслан — айванлардынъ энъ куьшлиси,
эш биревге йолын бермес;
31 оьктем кораз, эшки,
аьскерининъ алдында барган патша.
- 32 Эгер сен акмаклыктан мактаншак болсанъ,
яде яманлык этпеге ойланган болсанъ,
авызынъды колынъ ман яп!
33 Суьтти булгаласанъ — май болар;
бурынга соксанъ — кан шыгар;

соьйтип ашувды уьстесенъ, душпанлык
тутанар.

31 ¹Лемуил патшадынъ айтувлары, анасыннан
уьйренген насихат соьзлери:

- ² «Улым меним, меним карнымнынъ баласы,
улым меним, мене меним
дува-тилеклериме яваплар,
³ пишелерге карувынъды берме,
патшаларды йыгатаган хатынларга
куьшинъди берме.
⁴ Лемуил, патшаларга шарап ишуьв ярамайды,
басшыларга тувыл эсиртетаган
ишимликти истев.
⁵ Соны ишселер, йорыкларды мутып,
эзиетленетаганлардынъ акларын йок
этерлер.
⁶ Эсиртетаган ишимликти оьлеятырганларга
беринъиз,
шарапты — уьйкен кайгыда болганга.
⁷ Ишсинлер эм ярлылыкларын мутсынлар,
эм кыйынлыкларын аьле эслерине
туьсирмесинлер.
⁸ Оьзлери оьзлери уьшин айталмаганлар,
баъри затларын йойганлардынъ акларын
коршалав уьшин, сен соьйле.
⁹ Авызынъды, аьдилликти саклар уьшин,

ярлылардынъ эм муктажлы болганлардынъ
акларын якламак уьшин, аш».

- 10 Ийги хатынды ким табар?
Ол асыл таслардан баалы.
- 11 Эри ога савлай юреги мен ыйнанады,
оны ман бир заманда да хайырсыз
калмаяк.
- 12 Хатын яшавынынъ аьр бир куьнинде
эрини яманлык тувыл, тек ийгилик
аькеледи.
- 13 Ол юн эм кетенди сайлайды
эм коллары ман суййип ислейди.
- 14 Ол, саьвдегерлердинъ кемелериндей,
эректен асын табады.
- 15 Танъ атпай турады,
аьелине ас аьзирлейди,
таьвкелерге куллык береди.
- 16 Тарлавга коьз салады эм сатып алады;
тапкан келимге юзим бавын олтыртады.
- 17 Янып куллыкка бериледи,
куллыкка коллары берк.
- 18 Ол анълайды – сатувы келимли;
кешелер мен онынъ майшырагы
соьнмейди.
- 19 Колларын уршыкка салады,
бармаклары ийиршикти ыслайды.
- 20 Ярлыга ол аясын ашады,
муктажлары болганларга колын узатады.

- 21 Карда аели ушин кайгырмайды:
баври аели онынъ йылы кийимлер
киеди.
- 22 Ол оззининъ орындыгына яювлер
азирлейди,
юка кетен мен кызылга кийинеди.
- 23 Онынъ эрин сыйлайдылар,
кыралдынъ аксакаллары ман бирге онынъ
орны шахардынъ йыйынында.
- 24 Ол кетеннен кийимлер тигеди
эм саьвдегерлерге белбавлар да сатады.
- 25 Ол келисли эм ярасык кийинеди
эм эртенги куьнге суьйинишли карайды.
- 26 Даналык пан соьйлейди
эм авызында ийги насихатлар.
- 27 Аелининъ аьлине коьз салады,
бир зат этпей арам оьтпегин ашамайды.
- 28 Онынъ балалары турып оны наьсипли деп
айтадылар,
эри де оны мактайды.
- 29 «Коьп ийги хатынлар,
ама сен баьриннен де аьруьвсинъ».
- 30 Суьйдимлилик алдайды, ярасыклык та тез
кетеди,
ама Раббийден корккан хатын мактавга
тийисли.
- 31 Ол казанган савгады ога беринъиз,
онынъ ислери шахардынъ йыйынында
макталсын.